

SEANCES DU LUNDI 22 MAI 1989
VERGADERINGEN VAN MAANDAG 22 MEI 1989ASSEMBLEE
PLENAIRE VERGADERINGSEANCE DE L'APRES-MIDI
NAMIDDAGVERGADERING

SOMMAIRE:

CONGES:

Page 2302.

COMMUNICATIONS:

Page 2302.

1. Cour d'arbitrage.
2. Dépenses en marge du budget.

DECES D'UN ANCIEN SENATEUR:

Page 2303.

PROPOSITION DE LOI (Discussion):

Proposition de loi instituant un référendum consultatif sur l'attribution d'une mission constituante au Parlement européen.

Orateurs: M. le Président, MM. Seeuws (*demande de renvoi en commission*), Dierickx, Gijs, Lallemand, Monfils, p. 2303.

Discussion générale (Reprise). — *Orateurs:* MM. Hasquin, Desmedt, De Bremaeker, Verschueren, Mme Herman-Michielsens, MM. Duquesne, Erdman, Dehousse, Gijs, Wintgens, Seeuws, De Belder, Dierickx, p. 2305.

PROJETS DE LOI (Dépôt):

Page 2326.

Ann. parl. Sénat de Belgique — Session ordinaire 1988-1989
Parlem. Hand. Belgische Senaat — Gewone zitting 1988-1989

INHOUDSOPGAVE:

VERLOF:

Bladzijde 2302.

MEDEDELINGEN:

Bladzijde 2302.

1. Arbitragehof.
2. Uitgaven buiten de begroting.

OVERLIJDEN VAN EEN OUD-SENATOR:

Bladzijde 2303.

VOORSTEL VAN WET (Beraadslaging):

Voorstel van wet tot instelling van een consultatieve volksraadpleging over het geven van een grondwetgevende opdracht aan het Europees Parlement.

Sprekers: de Voorzitter, de heren Seeuws (*verzoek tot terugverwijzing naar de commissie*), Dierickx, Gijs, Lallemand, Monfils, blz. 2303.

Algemene beraadslaging (Hervatting). — *Sprekers:* de heren Hasquin, Desmedt, De Bremaeker, Verschueren, mevrouw Herman-Michielsens, de heren Duquesne, Erdman, Dehousse, Gijs, Wintgens, Seeuws, De Belder, Dierickx, blz. 2305.

ONTWERPEN VAN WET (Indiening):

Bladzijde 2326.

Projet de loi contenant le budget du ministère des Communications pour l'année budgétaire 1989.

Projet de loi contenant le budget du ministère de la Prévoyance sociale pour l'année budgétaire 1989.

PROPOSITIONS DE LOI (Dépôt):

Page 2326.

Mmes Harnie et Aelvoet. — Proposition de loi portant des règles particulières concernant la résiliation du contrat de travail des travailleurs salariés exerçant un mandat syndical.

M. Peeters:

- a) Proposition de loi complétant le titre préliminaire du Code de procédure pénale;
- b) Proposition de loi complétant le Code d'instruction criminelle.

MM. Lallemand et Spitaels. — Proposition de loi sur la consultation populaire des habitants des communes.

INTERPELLATION (Demande):

Page 2326.

M. Geeraerts au Vice-Premier ministre et ministre des Affaires économiques et du Plan et au secrétaire d'Etat à l'Energie sur « le passif nucléaire et la répartition des charges entre les pouvoirs publics et les sociétés privées intéressées ».

Ontwerp van wet houdende de begroting van het ministerie van Verkeerswezen voor het begrotingsjaar 1989.

Ontwerp van wet houdende de begroting van het ministerie van Sociale Voorzorg voor het begrotingsjaar 1989.

VOORSTELLEN VAN WET (Indiening):

Bladzijde 2326.

De dames Harnie en Aelvoet. — Voorstel van wet houdende bijzondere regelingen inzake de beëindiging van de arbeidsovereenkomst van werknemers die een syndicaal mandaat uitoefenen.

De heer Peeters:

- a) Voorstel van wet tot aanvulling van de voorafgaande titel van het Wetboek van strafvordering;
- b) Voorstel van wet tot aanvulling van het Wetboek van strafvordering.

De heren Lallemand en Spitaels. — Voorstel van wet betreffende de raadpleging van de gemeentebevolking.

INTERPELLATIE (Verzoek):

Bladzijde 2326.

De heer Geeraerts tot de Vice-Eerste minister en minister van Economische Zaken en het Plan en tot de staatssecretaris voor Energie over « het nucleair passief en de lastenverdeling tussen overheid en betrokken privé-maatschappijen ».

PRESIDENCE DE M. SWAELEN, PRESIDENT VOORZITTERSCHAP VAN DE HEER SWAELEN, VOORZITTER

Mme Panneels-Van Baelen et M. Mouton, secrétaires, prennent place au bureau.

Mevrouw Panneels-Van Baelen en de heer Mouton, secretarissen, nemen plaats aan het bureau.

Le procès-verbal de la dernière séance est déposé sur le bureau.

De notulen van de jongste vergadering worden ter tafel gelegd.

La séance est ouverte à 14 h 45 m.

De vergadering wordt geopend te 14 h 45 m.

CONGES — VERLOF

MM. Noerens, à l'étranger; **Peeters**, pour d'autres devoirs, et **de Seny**, pour devoirs professionnels, demandent d'excuser leur absence à la réunion de ce jour.

Afwezig met bericht van verhindering: de heren **Noerens**, buitenslands; **Peeters**, wegens andere plichten, en de **Seny**, wegens beroepspligten.

— Pris pour information.

Voor kennisgeving aangenomen.

COMMUNICATIONS — MEDEDELINGEN

Cour d'arbitrage — Arbitragehof

M. le Président. — Par dépêche du 12 mai 1989, la Cour d'arbitrage notifie au Sénat, en application de la loi du 28 juin

1983 portant l'organisation, la compétence et le fonctionnement de la Cour d'arbitrage, une copie d'un arrêt prononcé en cause du recours en annulation partielle du décret de la Région flamande du 2 juillet 1981 concernant la gestion des déchets, introduit par le Conseil des ministres (numéro du rôle 79).

Bij dienstbrief van 12 mei 1989, notifieert het Arbitragehof aan de Senaat, in toepassing van de wet van 28 juni 1983 houdende de oprichting, de bevoegdheid en de werking van het Arbitragehof, een afschrift van het arrest uitgesproken in zake het beroep tot gedeeltelijke vernietiging van het decreet van het Vlaamse Gewest van 2 juli 1981 betreffende het beheer van afvalstoffen, ingesteld door de Ministerraad (rolnummer 79).

— Pris pour notification.

Voor kennisgeving aangenomen.

Dépenses en marge du budget — Uitgaven buiten de begroting

M. le Président. — En application de l'article 24, alinéa 2, de la loi du 28 juin 1963 modifiant et complétant les lois sur la comptabilité de l'Etat, le Premier ministre a donné connaissance au Sénat, par dépêches des 11 et 19 mai 1989, des délibérations (nos 3058 à 3061), prises par le Conseil des ministres et relatives à des dépenses faites en marge du budget.

Overeenkomstig artikel 24, 2e lid, van de wet van 28 juni 1963 tot wijziging en aanvulling van de wetten op de rijkscomptabiliteit, heeft de Eerste minister, bij dienstbrieven van 11 en 19 mei 1989, aan de Senaat kennis gegeven van de beraadslagingen (nrs. 3059 tot 3061), door de Ministerraad getroffen betreffende uitgaven gedaan buiten de begroting.

— Renvoi à la commission des Finances.

Verwezen naar de commissie voor de Financiën.

M. le Président. — Il est donné acte de cette communication au Premier ministre.

Van deze mededeling wordt aan de Eerste minister akte gegeven.

DECES D'UN ANCIEN SENATEUR

OVERLIJDEN VAN EEN OUD-SENATOR

M. le Président. — Le Sénat a appris avec un vif regret le décès de M. Fernand Parmentier, ancien sénateur coopté, ancien sénateur provincial de Liège et ancien vice-président du Sénat.

De Senaat heeft met groot leedwezen kennis gekregen van het overlijden van de heer Fernand Parmentier, gewezen gecoöpteerd senator, gewezen provinciaal senator voor Luik en gewezen ondervoorzitter van de Senaat.

Votre Président a adressé les condoléances de l'assemblée à la famille de notre regretté ancien collègue.

Uw Voorzitter heeft aan de familie van ons betreurd gewezen medelid het rouwbeklag van de vergadering betuigd.

PROPOSITION DE LOI INSTITUANT UN REFERENDUM
CONSULTATIF SUR L'ATTRIBUTION D'UNE MISSION
CONSTITUANTE AU PARLEMENT EUROPEEN

Demande de renvoi en commission

Reprise de la discussion générale

VOORSTEL VAN WET TOT INSTELLING VAN EEN
CONSULTATIEVE VOLKSRAADPLEGING OVER HET
GEVEN VAN EEN GRONDWETGEVENDE OPDRACHT
AAN HET EUROPEES PARLEMENT

Verzoek tot terugverwijzing naar de commissie

Hervatting van de algemene beraadslaging

M. le Président. — Mesdames, messieurs, la discussion, la semaine dernière, de la proposition instituant un référendum européen a donné lieu à certains incidents à propos desquels les services du Sénat, et notamment le service linguistique, ont été mis en cause.

Je tiens ici à rectifier les propos tenus car les services de notre assemblée ne peuvent, en aucun cas, être considérés comme responsables.

La commission avait, en effet, décidé d'entendre un rapport verbal et l'urgence allait être invoquée pour que ce sujet puisse venir à l'ordre du jour de la séance du jeudi 11 mai.

Quoi qu'il en soit, à la demande de la commission, nos services ont établi, pour le jeudi matin, la version néerlandaise du rapport qui a été approuvé ce même jour. Mais comme un rapport verbal allait être présenté en séance plénière, il ne pouvait donc pas être question d'une traduction écrite, mais uniquement, en pareil cas, d'une traduction orale.

Nos services, dont le dévouement et l'objectivité ont été mis en doute par certains, ne méritent pas qu'on leur attribue la paternité des problèmes qui ont surgi.

Het woord is aan de heer Seeuws voor een beroep op het reglement.

De heer Seeuws (beroep op het reglement). — Mijnheer de Voorzitter, ik wens een beroep te doen op artikel 25 van ons reglement om een wijziging van onze werkzaamheden voor te stellen.

Wellicht zal niemand betwisten dat wij er goed aan hebben gedaan het advies te vragen van de Raad van State over dit wetsvoorstel. Sommigen vrezen dat men via een omweg een volksraadpleging wil institutionaliseren over een onderwerp waarover iedereen het eens is, zoals blijkt uit de unanieme goedkeuring van het voorstel van resolutie in de Kamer.

Wij hebben tijdens het weekend kennis gekregen van het advies van de Raad van State. Aan de hand van een aantal juridische en grondwettige bezwaren wordt aangetoond dat de werkwijze van de indieners van dit voorstel niet verenigbaar is met de geplagenheden in ons politiek systeem en dat de manier waarop men volksraadplegingen en referenda in ons systeem wenst in te voeren, ongrondwettig is.

Gelet op de conclusies van de Raad van State vragen wij dan ook dat dit wetsvoorstel samen met het advies van de Raad van State naar de commissie wordt verzonden zodat wij overleg kunnen plegen.

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Dierickx.

De heer Dierickx. — Mijnheer de Voorzitter, ik wens een oproep te doen tot alle collega's en tot de leden van de regering. Als wij de berichten verspreid door radio, tv en kranten aandachtig volgen, weten wij dat op het ogenblik in de wereld zeer belangrijke debatten worden ontketend over democratie, en wel op die plaatsen in de wereld waar men er reeds lang op zit te wachten. Die debatten — en dat is een beschavingsverschijnsel — hebben bijna geheel gewelddoos plaats.

Gelijktijdig stellen wij vast, en dit wordt bevestigd door al onze ministers, dat de manier waarop de Europese richtlijnen en reglementen die van toepassing zijn op onze burgers en ondernemingen tot stand komen, ondemocratisch is. Laurent Fabius heeft dit nog pas bevestigd op TF1. Een Europees parlamentslid heeft niet eens het recht een voorstel van richtlijn of reglement in te dienen, laat staan erover te stemmen.

In tegenstelling tot wat er aan de gang is aan de andere kant van de wereld beleven wij een technocratiserings- i.p.v. een democratiseringsproces. Onlangs werd in de BRT-radio-uitzending *Actueel* voorgesteld om de Europese richtlijnen om te zetten in Belgisch, Vlaams en Waals recht niet via het Parlement, maar door middel van een bijzondere wet. Dit wil zeggen dat wij een Europese markt aan het inrichten zijn zonder dat er ook maar een beetje democratie bij te pas komt. Een democratisch signaal is nodig.

De heer Gijs. — Daar gaat het niet over.

De heer Dierickx. — U weet heel goed dat een resolutie goedgekeurd in een parlement geen internationaal waarneembaar signaal is. Daarom vraag ik dat diegenen die hebben gezegd dat het hier gaat om een publicitaire stunt...

De heer Wyninckx. — Een publicitaire stunt van de heer Dierickx, dat is juist!

De heer Dierickx. — ... eens uitleggen hoe een voorstel ter verdediging van de parlementaire democratie een publicitaire

stunt kan worden genoemd. Een publicitaire stunt wordt dit genoemd, hoewel wij weten dat precies die parlementaire democratie, die wij allen zo liefhebben, van overal wordt bedreigd. Ik herinner eraan dat het initiatief om de bevolking over het gebrek aan Europese democratie te ondervragen, genomen werd door mensen die op geen enkele gratificatie, op geen enkele politieke, financiële of andere beloning kunnen rekenen.

Europees-denken in Italië hebben 114 000 gelegaliseerde handtekeningen verzameld om het Italiaanse Parlement ertoe te verplichten de discussie te ontketenen. Italiaanse parlementsleden hebben zich vervolgens tot Belgische parlementsleden gewend om te vragen hen dit niet alleen te laten doen. De Italiaanse regering had immers gezegd: « Non sola su questa strada. » En dan spreekt men van een publiciteitsstunt, wanneer Parlementen samenwerken en overleg plegen om een stukje democratie te redderen en te plaatsen tegenover de Europese diplomatie en technocratie.

Ik doe een beroep op de Senaat om niet nog eens trucs te gebruiken om het debat te beëindigen of uit te stellen.

Mijnheer de Voorzitter, dit wilde ik voorlopig zeggen, maar ik hoop dat u mij op het einde van het debat nog de gelegenheid zult geven om hieraan een paar woorden toe te voegen. (Applaus.)

De heer Seeuws. — Het is geen truc, maar een traditie in de Senaat om een advies van de Raad van State naar de betrokken commissie te zenden.

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Gijs.

De heer Gijs. — Mijnheer de Voorzitter, ik wil dit debat niet nodeloos verlengen, maar vestig de aandacht van de vergadering toch op de merkwaardige redenering van de heer Dierickx. Hij stelt voor om de bevolking te vragen of het Europese Parlement grondwetgevende bevoegdheid moet krijgen. Hij vindt dat blijkbaar een waarborg voor de democratie en de vrijheden. Hij heeft gelijk, een grondwet is een waarborg voor de democratie en voor de vrijheden van de burgers. Iets begrijp ik echter niet. Wanneer er twijfel bestaat over de grondwettigheid van een voorstel — vele collega's zijn er zelfs van overtuigd dat het niet grondwettigheid is — stelt hij voor het interessante advies van de Raad van State even terzijde te leggen, en gewoon verder te doen alsof het er niet was.

Met volle overtuiging en vanuit mijn democratische instelling en mijn wil om echt respect af te dwingen voor een Europese grondwet, pleit ik ervoor dit wetsvoorstel opnieuw te behandelen in de commissie, rekening houdend met het advies van de Raad van State. (Applaus.)

M. le Président. — La parole est à M. Lallemand.

M. Lallemand. — Monsieur le Président, nous avons effectivement pris connaissance de l'avis du Conseil d'Etat qui ne nous a guère surpris. En effet, celui-ci s'était exprimé de façon pratiquement identique, il y a quelques années déjà. J'ai pu constater que cette haute instance n'avait, pour l'essentiel, fait que reproduire, sur dix-sept pages, l'avis donné il y a trois ou quatre ans et qui, précisément, avait alors fait l'objet de débats en commission.

En réalité, l'avis du Conseil d'Etat, en ce qu'il a d'original, est résumé, en ses trois ou quatre dernières pages et ne suscite pas, à mon sens, de grandes interrogations idéologiques. L'essentiel de cet avis, qui concerne la constitutionnalité d'une consultation populaire et non d'un référendum, est connu depuis longtemps et à un point tel que les débats en commission ont porté sur l'avis rendu, il y a quelques années, sur une demande d'inscription, dans notre droit public, du référendum ou de la consultation populaire.

En conséquence, il ne me semble pas raisonnable de reporter le débat sur la proposition de loi déposée par MM. Dierickx et consorts. Au contraire, compte tenu de l'urgence décidée par cette assemblée, j'estime indispensable de poursuivre la discussion sur l'avis du Conseil d'Etat, pour reprendre des argumenta-

tions qui, on peut en être sûr, ont déjà été exprimées. Peut-être des remarques intéressantes s'exprimeront-elles sur cet avis. Je n'en disconviens pas. Pour ma part, je considère que l'avis est moins négatif qu'il n'y paraît au premier abord.

En effet, à le lire attentivement, on s'aperçoit que le Conseil d'Etat déclare en évoquant un nombre impressionnant de doctrines et de parlementaires célèbres, qu'en fin de compte, une consultation populaire, pour des cas exceptionnels, est parfaitement concevable. Or, nous nous trouvons précisément dans une situation de ce type puisque la consultation populaire ne doit pas porter, d'après la proposition de M. Dierickx, sur les pouvoirs constitutionnels du Sénat qui ne se dessaisit, en l'occurrence, d'aucune compétence, mais, au contraire, sur d'autres compétences et prérogatives qui n'appartiennent pas nécessairement au législateur national belge mais qui relèvent, au contraire, du législateur européen et qui concernent des populations européennes qui veulent s'affirmer, par le biais d'une consultation populaire.

En d'autres termes, le Sénat, en admettant le recours à ce genre de consultation, crée un fait politique. Il ne contrarie pas fondamentalement le fonctionnement constitutionnel de l'Etat. Il s'agit là d'une différence essentielle que le Conseil d'Etat n'a pas suffisamment prise en considération dans un avis dominé par une conception de la consultation populaire qui ne correspond pas à celle qui transparaît dans la proposition soumise à notre examen.

En conclusion je pense que, pour l'essentiel, les remarques du Conseil d'Etat ne sont pas nouvelles. Elles sont connues et ont déjà fait l'objet de délibérations au sein de la commission des Affaires étrangères. Je demande dès lors au Sénat de décider de poursuivre les débats. (Applaudissements.)

M. le Président. — La parole est à M. Monfils.

M. Monfils. — Monsieur le Président, il est évident que si nous sommes amenés à nous prononcer sur le point de savoir s'il faut renvoyer la proposition en commission, nous émettrons un vote négatif.

De toutes parts, depuis un certain nombre d'années, on parle de la revalorisation du rôle du Parlement et du fait que c'est à ce niveau, que doit s'exercer la souveraineté de la nation. Le Conseil d'Etat l'a d'ailleurs souligné dans son avis relatif à la présente proposition. Or, depuis des mois, au lieu de s'attacher à la discussion du fond des problèmes et à l'exercice de notre responsabilité qui consiste à accepter ou à refuser pareille proposition, on recourt à tous les artifices de procédure que permet le règlement de notre assemblée.

M. Seeuws. — Vous n'êtes jamais présent. Si vous aviez suivi les discussions, jeudi soir, vous auriez entendu les arguments.

M. Monfils. — C'est sans doute de bonne guerre, monsieur Seeuws. Permettez-moi cependant de rappeler que, pendant un certain nombre de mois, on a tenté d'enterrer cette proposition.

Par la suite, le ministre de l'Intérieur a argué du fait qu'il manquait non pas de temps, mais d'argent et de papier pour organiser cette consultation populaire. Selon le règlement, la proposition a ensuite été renvoyée au Conseil d'Etat.

Comme l'a dit M. Lallemand, maintenant que le Conseil d'Etat a purement et simplement repris l'ensemble de la doctrine sur le sujet — d'ailleurs connue de tout parlementaire et de toute personne s'intéressant quelque peu au droit constitutionnel — on veut retourner en commission pour analyser l'avis donné par cette instance.

M. Seeuws. — A l'exclusion de sa conclusion!

M. Monfils. — Je rappelle tout d'abord que le Conseil d'Etat n'a émis, à cet égard, qu'un avis consultatif et n'a, me semble-t-il, ajouté aucun argument que nous ne connaissions et qui n'ait déjà été débattu en commission, comme l'a indiqué M. Lallemand.

Par conséquent, le fait de renvoyer cette proposition en commission revient, une fois de plus, à utiliser des astuces de procédure pour empêcher toute prise de décision.

Il conviendrait pourtant, monsieur le Président, chers collègues, d'examiner enfin le fond du problème, afin de savoir s'il est ou non opportun de demander l'avis de la population.

Il importe, en effet, de déterminer, au moyen d'un vote, qui est vraiment partisan d'un futur projet de Traité de l'Union européenne et qui ne l'est pas, qui veut vraiment, dans ce pays, entendre la voix des habitants et qui ne le veut pas! Cela me paraît essentiel. (*Applaudissements.*)

M. le Président. — Nous allons passer au vote sur la proposition de M. Seeuws de renvoi en commission.

Wij stemmen over het voorstel van de heer Seeuws.

Je présume que le vote nominatif est demandé.

Ik veronderstel dat de naamstemming wordt gevraagd. (*Instemming.*)

— Il est procédé au vote nominatif.

Er wordt tot naamstemming overgegaan.

131 membres sont présents.

131 leden zijn aanwezig.

68 votent non.

68 stemmen neen.

60 votent oui.

60 stemmen ja.

3 s'abstiennent.

3 onthouden zich.

En conséquence, la proposition n'est pas adoptée.

Derhalve is het voorstel niet aangenomen.

Ont voté non:

Neen hebben gestemd:

Mme Aelvoet, MM. Anthuenis, Bascour, Bayenet, Mme Blomme, MM. Borin, Borremans, Bosmans, Buchmann, Mme Cahay-André, MM. Cerexhe, Clerdent, Collignon, Mme Coorens, MM. De Backer, Declerck, Decléty, de Clippele, Dehousse, Delloy, Mme Delruelle-Ghobert, MM. Desmedt, de Wasseige, Dierickx, Duquesne, Eicher, Flagothier, Gevenois, Glibert, Grosjean, Gryp, Guillaume, MMes Hanquet, Harnie, MM. Hasquin, Henneuse, Henrion, Mme Herman-Michielsens, MM. Hismans, Hofman, Hotyat, Houssa, Janzegers, Lallemand, Lannoye, Larcier, Jean Leclercq, Marchal, Mathot, Minet, Monfils, S. Moureaux, Mouton, Mme Nélis, MM. Paque, Peetermans, Pouillet, Spitaels, Sprockeels, Taminiaux, Mme Truffaut, MM. Vaes, Van Aperen, Van den Broeck, Vandermarliere, Vandermissen, Van Thillo et Wintgens.

Ont voté oui:

Ja hebben gestemd:

MM. Arts, Baert, Bockstal, Bourgeois, Cardoen, Chabert, Content, Crucke, De Belder, De Beul, De Bremaeker, De Cooman, De Loor, Deneir, De Seranno, Mme D'Hondt-Van Opdenbosch, MM. Didden, Diegenant, Dillen, Dufaux, Egelmeers, Erdman, Garcia, G. Geens, Ghesquière, Gijs, Holsbeke, Kenzeler, Jan Leclercq, Leemans, Mme Lieten-Croes, MM. Luyten, Matthys, Moens, Op 't Eynde, Ottenbourg, Mme Panneels-Van Baelen, MM. Pataer, Pinoie, Priéls, Schellens, Schoeters, Seeuws, Mme Staels-Dompas, MM. Stroobant, Suykerbuyk, Swinnen, Tant, Vandekerckhove, Vanderborght, Vanhaverbeke, Van Hooland, Vanlerberghe, Van Nevel, Van Rompuy, Verhaegen, Verschuere, Weyts, Wyninckx et Swaelen.

Se sont abstenus:

Onthouden hebben zich:

MM. Capoen, Claeys et Kelchtermans.

De Voorzitter. — Ik verzoek de leden die zich hebben onthouden, de reden van hun onthouding mede te delen.

De heer Claeys. — Mijnheer de Voorzitter, ik ben afgesproken met de heer Bock.

De heer Kelchtermans. — Mijnheer de Voorzitter, ik ben afgesproken met de heer Péciaux.

De heer Capoen. — Mijnheer de Voorzitter, ik ben afgesproken met mevrouw Mayence.

M. le Président. — Nous reprenons la discussion générale de la proposition de loi instituant un référendum consultatif sur l'attribution d'une mission constituante au Parlement européen.

Wij hervatten de algemene beraadslaging over het voorstel van wet tot instelling van een consultatieve volksraadpleging over het geven van een grondwetgevende opdracht aan het Europees Parlement.

La parole est à M. Hasquin.

M. Hasquin. — Monsieur le Président, mon intervention sera brève, la position du parti libéral ayant déjà été exprimée, à plusieurs reprises, tant au cours de la dernière séance qu'aujourd'hui. M. Monfils vient d'ailleurs de donner le ton.

Comme l'a souligné M. Lallemand, l'avis du Conseil d'Etat n'avait, en soi, rien de surprenant. Celui-ci a simplement fait preuve, en l'occurrence, de cohérence, d'esprit de conséquence et de fidélité à la ligne de conduite qu'il avait adoptée.

J'attire toutefois l'attention des membres de cette assemblée sur le fait qu'en diverses circonstances, le législateur belge a adopté un certain nombre de mesures qui pouvaient paraître anticonstitutionnelles ou peu compatibles avec l'esprit de la Constitution, alors qu'un consensus avait estimé que l'enjeu en valait la peine.

Je rappellerai deux grands événements. Le suffrage universel pur et simple a été introduit, en 1919, sans attendre la révision de la Constitution; en effet, celle-ci n'est intervenue qu'un an plus tard. Une large majorité avait, à l'époque, estimé qu'on ne pouvait reporter davantage le suffrage universel au lendemain d'une guerre, particulièrement meurtrière, au cours de laquelle des dizaines de milliers de Belges, appartenant à toutes les couches sociales, avaient versé leur sang. Le Parlement a alors pris ses responsabilités sans réviser pour autant la Constitution.

Dois-je rappeler l'épisode de la question royale qui, j'en suis convaincu, est encore présent dans de nombreuses mémoires? A ce propos également, le Parlement a décidé d'organiser, par le biais d'un projet de loi, une consultation populaire dans le pays. Il était clair que le résultat de cette consultation n'avait valeur que d'avis, ce qui est également le cas, à présent.

Chaque fois que des choix importants ont été en jeu — et il nous paraît à nous, libéraux, que l'idée européenne appartient à cette catégorie — il faut pouvoir aller de l'avant et « ne pas user de trucs », pour reprendre l'expression de M. Dierickx.

En ce qui nous concerne, nous continuerons à soutenir avec constance la proposition aujourd'hui soumise à vos délibérations et ce pour plusieurs raisons. D'abord, parce que, depuis plusieurs années, notre parti a inscrit à son programme l'idée de la consultation populaire, et en cela nous faisons preuve de cohérence.

Ensuite, nous sommes partisans d'un Parlement européen plus fort et plus représentatif. Enfin, nous n'avons jamais caché nos sympathies pour une Europe unie, pour les Etats-Unis d'Europe.

Ce sont là des raisons suffisantes pour nous amener à persévérer dans la voie où nous nous sommes engagés.

Le combat que nous menons répond aux principes et engagements qui ont toujours été les nôtres. Toutefois, ne nous leurrions pas! Il est clair que les manœuvres de retardement auxquelles nous avons assisté, ces dernières semaines, permettent de moins en moins de disposer d'un temps suffisant pour organiser cette consultation.

Néanmoins, fidèles aux engagements qui sont les nôtres, nous voterons cette proposition en regrettant une fois encore que, par une série de manœuvres dilatoires, certains partis importants

de la majorité se soient efforcés de rendre cette consultation impossible. (*Applaudissements.*)

M. le Président. — La parole est à M. Desmedt.

M. Desmedt. — Monsieur le Président, étant l'un des cosignataires de la proposition introduite par M. Dierickx, je serai logique avec moi-même et continuerai donc à soutenir cette proposition, qui a été amendée en commission.

Je marquerai ainsi davantage de cohérence que ceux-là qui, après avoir signé cette proposition, vont à présent nous expliquer qu'ils ne la voteront pas en usant de sous-entendus et en se livrant à des manœuvres de politique intérieure.

Que veulent les auteurs de la proposition de loi? Rarement, un texte qui nous était soumis a été aussi clair, aussi précis et aussi simple que celui-là. En réalité, il nous est proposé de passer d'une Europe essentiellement agricole et économique, telle qu'elle existe actuellement, à une Europe politique, à une union véritable et, dans ce but, de confier au Parlement européen un mandat constituant.

Pareil texte n'aurait pas dû, à première vue, poser de problèmes, tous les partis présents dans ce Parlement se déclarant européens, mais au moment de manifester concrètement cet attachement européen, on se heurte à beaucoup de réticences.

Aux yeux de nombre de nos concitoyens, l'Europe apparaît comme trop technocratique et bureaucratique. Nombreux sont ceux qui estiment qu'on les invite à participer à des élections européennes et à élire un Parlement européen qui, en réalité, n'aura pas de véritables pouvoirs. La seule perspective offerte actuellement à l'électeur est celle du grand marché européen de 1992 qui ne représente que l'aspect économique.

En déposant cette proposition de loi, ses auteurs ont voulu donner un nouveau souffle à l'idée européenne et franchir une nouvelle étape dans l'intégration européenne.

Le moyen proposé est celui d'une consultation populaire qui affirmerait ce désir d'une intégration européenne plus poussée et qui donnerait les moyens d'y arriver.

Depuis quelques semaines, on a constaté des réticences, des hésitations et des manœuvres. Je ne sais pas si le ministre de l'Intérieur interviendra encore aujourd'hui. On avance même que, techniquement et, quelle que soit la décision de notre assemblée et éventuellement de la Chambre, ce référendum ne pourra pas être réalisé.

Je suis un peu perplexe. En toute franchise, j'ai l'impression que certains de nos collègues flamands sont réticents à l'idée d'une consultation parce qu'ils craindraient qu'on en organise dans d'autres domaines. Je comprends mal cette crainte des deux principaux partis flamands.

En effet, soyons réalistes; notre Parlement compte une majorité numérique flamande. Dès lors, je ne vois pas comment un jour le Parlement belge déciderait d'organiser un référendum ou une consultation populaire sur des sujets tels que la fixation de frontières linguistiques ou le régime linguistique de certaines communes.

M. Erdman. — Monsieur Desmedt, accepteriez-vous un référendum sur la répartition des sièges au Parlement européen?

M. Desmedt. — Tout d'abord, il ne s'agit pas d'un référendum, mais d'une consultation populaire.

M. Erdman. — Accepteriez-vous de demander à la majorité flamande de ce pays de décider de la répartition des sièges au Parlement européen?

M. Desmedt. — J'accepterais que l'on consulte le pays pour la répartition des sièges européens. Mais je n'accepterais pas que l'on fasse voter une loi par le pays. On ne le fait pas ici. Il faut distinguer les genres. On peut consulter le pays sur n'importe quel problème, mais c'est le Parlement qui reste souverain quant à la décision finale.

M. Erdman. — On choisit les voies à suivre, pas les résultats.

M. Tobback, ministre de l'Intérieur, de la Modernisation des Services publics, et des Institutions scientifiques et culturelles nationales. — C'est incroyable!

M. Desmedt. — Il est incroyable de dire qu'il n'est pas démocratique de consulter la population!

J'ajoute que, techniquement et politiquement, l'organisation de cette consultation populaire le jour des élections européennes est évidemment la meilleure solution possible. J'admets qu'il aurait été extrêmement difficile de l'organiser en dehors d'un scrutin européen.

J'aborde à présent le problème nouveau de la constitutionnalité. Nous avons reçu samedi matin l'avis du Conseil d'Etat. Il faut remercier les services du Sénat de nous l'avoir fait parvenir aussi rapidement. J'ai lu attentivement cet avis qui m'a rendu un peu perplexe. Il me fait penser à un avocat, très connu, consulté au sujet d'un gros problème, qui demande à ses collaborateurs une longue note d'une quinzaine de pages relative à la jurisprudence et à la doctrine et dont la conclusion, qui tient en deux ou trois pages, est peu cohérente par rapport aux premiers éléments. C'est un peu le cas en ce qui concerne l'avis du Conseil d'Etat. On commence par se référer à des ancêtres prestigieux. On cite Paul Janson, Carton de Wiart, Paul Struye, pour d'ailleurs constater, comme l'a dit tout à l'heure M. Lallemand, que la plupart des gens admettent une consultation populaire dans des circonstances et des moments exceptionnels.

Ensuite, le Conseil d'Etat conclut très rapidement et de façon très surprenante que si l'on consulte la population, c'est pour avoir son avis et en tenir compte, qu'il serait inconcevable que, consultant la population, on tranche ensuite dans un autre sens.

Le Conseil d'Etat ajoute qu'en demandant l'avis de la population, le Parlement se dessaisit de ses pouvoirs législatifs, ce qui est inconstitutionnel.

Le raisonnement du Conseil d'Etat me paraît juste s'il s'agissait de soumettre à l'approbation du pays une véritable proposition de loi. Dans le cas présent, il est seulement question de demander à la population de confirmer une certaine orientation européenne, tout en laissant au pouvoir politique le soin d'en tirer les conclusions logiques.

L'avis du Conseil d'Etat me semble donc plutôt spécieux, puisque nous ne demandons pas à la population de se prononcer sur un véritable texte législatif, mais bien d'indiquer des options que le Parlement devrait ensuite concrétiser. S'il nous prenait l'envie d'organiser un référendum ou une consultation sur un problème brûlant comme l'avortement, par exemple, je serais le premier à souligner le danger d'une telle démarche en raison de la liaison avec un véritable texte législatif.

J'ajoute que le Conseil d'Etat passe un peu rapidement sur le précédent de la question royale. En effet, il indique simplement que la consultation populaire a été admise en 1950 faute de toute autre possibilité. Cette façon de raisonner me semble pour le moins curieuse.

A mes yeux, l'avis du Conseil d'Etat n'est donc pas déterminant; il n'est pas nouveau, comme d'autres l'ont souligné. Par conséquent, il ne doit en rien influencer notre décision finale.

J'en viens à ma conclusion. Le problème qui nous est posé est capital: c'est celui de l'intégration européenne et de l'avenir de l'Europe. Ne nous faisons pas d'illusions: que cette consultation populaire ait lieu ou non, elle n'entraînera pas forcément des conséquences concrètes et immédiates. Toutefois, en la favorisant, nous pourrions mener une action significative et indiquer une orientation.

Je suis convaincu que ceux qui voteront en faveur de la proposition poseront un acte de foi envers l'Europe; ils seront conséquents avec eux-mêmes et ne se prêteront ainsi à aucune manœuvre. Ceux qui s'opposeront à cette consultation populaire ne seront sans doute pas aussi nets par rapport à leurs options. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer De Bremaeker.

De heer De Bremaeker. — Mijnheer de Voorzitter, zoals blijkt uit de geschiedenis heeft onze partij zich steeds internationalistisch opgesteld. Vandaar dat wij geen probleem hebben met het streven naar een geleidelijke Europese eenmaking, steeds in het kader van onze gehechtheid aan de democratische tradities, die wij altijd hebben verdedigd.

Het is onder meer deze gehechtheid aan de democratische tradities die ons ertoe aanspoort dit voorstel van volksraadpleging te bekampen. Andere collega's — niet alleen van de SP — hebben in de discussie over dit wetsvoorstel bij herhaling beklemtoond dat onze gehechtheid aan de democratie nauw samenhangt met de manier waarop het volk zijn mandatarissen vrij kiest. Wij zijn dus tegen elk artificieel ingaan tegen dit democratisch proces van verkiezingen door middel van volksraadplegingen. De uitslag van elk referendum kan in feite fel beïnvloed worden door gemanipuleerde media en door tendentieuze en onduidelijke vragen.

Onze partij is dus tegen het referendum dat door de meeste ondertekenaars van dit wetsvoorstel wordt verdedigd. Onze partij is ook tegen de formulering van de vraag die voorkomt in artikel 1. Niet alleen is deze vaag en lang. Zij omvat ook begrippen en woorden die niet duidelijk zijn. Meer in het bijzonder hebben wij bedenkingen bij de uitdrukking «waarachtige Unie». Het lag in onze bedoeling hieromtrent een opmerking te formuleren in de commissievergadering. We werden echter voor de boeg geschoten door de minister van Buitenlandse Betrekkingen die zich ook afvroeg of het begrip «Unie» duidelijk en precies bij het groot publiek zou overkomen. De opmerking van de minister werd in de commissie gedeeltelijk gecounterd door de uitspraak van een ander lid dat destijds ook belangrijke ministerambten bekleedde. Deze laatste stelde namelijk dat zijn kiespubliek er geen problemen mee zou hebben, waarschijnlijk omdat het een hoger intellectueel niveau heeft. Zonder terug te komen op het IQ van Brusselse en andere kiesomschrijvingen lijkt het ons vrij evident dat het begrip «Unie» geen begrip is dat perse duidelijk hoeft te zijn, zelfs voor een zeer verstandig publiek.

De Grand Robert de la langue française, die als eerste betekenis van het begrip Union vermeldt *unité de Dieu en trois personnes*, geeft voorts als andere betekenissen:

assemblage de personnes, association, coalition, groupement, ensemble, entente, ligue, enz.

Dit zijn ons inziens allemaal begrippen die niet dezelfde betekenis hebben.

Hetzelfde referentiewerk citeert het gebruik van het woord Union in een boodschap van Raymond Poincaré van 4 augustus 1914: «Dans la guerre qui s'engage, la France sera héroïquement défendue par tous ses fils, dont rien ne brisera devant l'ennemi l'union sacrée ...»

De Polec-dictionnaire de politique et d'économie geeft als betekenis van «union» ook: *convention entre églises-sœurs*.

De Dictionnaire Quillet de la langue française en de *Larousse* gewagen onder andere van de *Union postale universelle*. De *Quillet* geeft bovendien als uitleg van «union libre» — en een waarachtige Unie zal ook wel een vrije Unie zijn —: *vie en commun d'un homme et d'une femme sans consécration civile ni religieuse*.

L'Encyclopédie Universalis spreekt over de *Union évangélique*.

De dikke *van Dale*, die waarschijnlijk het gemakkelijkst geraadpleegd wordt door het Vlaamse volk, geeft als eerste betekenissen «vereniging» en «verbond» en heeft het onmiddellijk nadien over de «Nederlandse Unie van Accountants» en de «Unie van Utrecht».

De Grand Dictionnaire encyclopédique Larousse gewaagt van de *Union européenne de paiement*, *l'Union économique belgo-luxembourgeoise*, *l'Union latine*, enzovoorts.

Het woord «unie» slaat ook gewoon op politieke partijen en is hier eens te meer misleidend omdat in dit verband hoegenaamd geen Staten ter sprake komen. Denken we maar aan de poujadistische *Union de défense des commerçants et artisans*, gesticht in

1953. Denken we aan de Franse UDR of *Union des démocrates pour la république*, de benaming van de gaullistische partij van 1971 tot 1976 ter vervanging van de *Union pour la défense de la république*, die bestond van 1968 tot 1971. Denken we aan de UDF of *Union pour la démocratie française*, enzovoorts.

Waar dan gesproken wordt over landen is de toestand ook ver van duidelijk. We moeten niet verder kijken dan de Westeuropese Unie en de Unie van de SSR. Beide groeperingen tooien zich met het woord «Unie». In het geval van de WEU is het echter niet meer dan een losse bundeling van soevereine Staten, die niets weggeven van hun soeverein gezag. Is het deze vorm van Unie die de voorstanders van het wetsvoorstel beogen?

In het geval van de USSR gaat het om een hypergecentraliseerd staatsbestel, waar slechts nu in de periode van *glasnost* de verzuchtingen naar meer democratie en zelfstandigheid van verscheidene Sovjet-republieken aan de oppervlakte komt. Is het deze vorm van Unie die door de indianen van het wetsvoorstel beoogd wordt?

De *Larousse* vermeldt verder nog als *Union d'Etats: acte qui regroupe deux ou plusieurs Etats sous un même gouvernement*. Beogen de indianen van het wetsvoorstel soms de afschaffing van de nationale regeringen?

Ook is er sprake van *Union incorporée*, waarmee bedoeld wordt *union de deux ou plusieurs Etats qui ne sont en fait distincts que sur le plan administratif* en waarvoor men als voorbeeld verwijst naar de unie tussen Engeland, Schotland en Noord-Ierland. Is het deze vorm van unie die door de indianen van het wetsvoorstel beoogd wordt?

Ook is er sprake van *Union internationale*, waarmee bedoeld wordt *association contractuelle groupant, en vue de défendre des intérêts communs, les représentants de plusieurs Etats*. Is het deze vorm van unie die door de indianen van het wetsvoorstel beoogd wordt?

Deze diverse betekenissen waarvan sommige — en wij geven dit grif toe — eerder ver gezocht zijn, moeten toch duidelijk maken dat het begrip «waarachtige Unie» geen glashelder begrip is. Het woord Unie is een vlag die vele ladingen dekt. Het woord Unie betekent in geen enkel geciteerd geval hetzelfde en staat dus niet borg voor een duidelijke omschrijving van de reële en gewenste verbondenheid van de deelnemende Staten in ons Europees bestel.

De hele vraagstelling is een monster van onduidelijkheid en verdient zelfs niet in dit halfroond geamendeerd te worden. Wanneer de voorstanders van dit wetsvoorstel, als ze nog in de meerderheid zijn, er absoluut aan hechten het Belgische publiek een vraag te stellen doen ze er beter aan, uit eerbied voor dit Belgische publiek, een duidelijker en eenvoudiger te beantwoorden vraag te formuleren en dit monster van onduidelijkheid terug te verwijzen naar de commissie. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Verschueren.

De heer Verschueren. — Mijnheer de Voorzitter, bij het hervatten van de bespreking van het voorstel van de heer Dieckx tot instelling van een consultatieve volksraadpleging bij de eerstvolgende Europese verkiezingen, pleitte mijn fractievoorzitter voor het verdagen van de beraadslaging. Gelet op het advies van de Raad van State stelde hij voor het dossier eerst in de commissie te bespreken.

Ik heb ook aandachtig geluisterd naar de repliek van de indiener van het wetsvoorstel. Op een bepaald ogenblik zei hij onder meer: wanneer iets wet wordt, wordt van iedere burger verwacht dat hij die wet naleeft. Ik ben ook een Belg, en van mij wordt dus ook verwacht dat ik de wet naleef. Ik ben echter een bevoorrecht burger, want ik had de gelegenheid de debatten te volgen in de commissie waar heel wat pro en contra is gepleit in verband met het inrichten van dit referendum. Indien het voorstel wordt aangenomen, heb ik er, als bevoorrecht burger, geen problemen mee.

Ik vraag mij echter af hoe de «man van de straat» zich een beeld zal kunnen vormen van wat hem precies wordt gevraagd. Als bevoorrecht burger heb ik dan ook getracht mij in zijn plaats

te stellen. Het is echter niet gemakkelijk te doen alsof men iets niet weet. Ik zal proberen de visie weer te geven van de gewone burger die zich al enigszins geïnformeerd heeft. Ik denk bijvoorbeeld aan degenen die worden opgeroepen om deel uit te maken van een stembureau en dus toch al iets meer weten van het verloop van de verkiezingen.

Collega Dierickx, ik kan mij niet van de indruk ontdoen dat u de organisatie van een volksraadpleging op een eerder simplistische wijze afschildert.

Ik herhaal de woorden die u tijdens een van de gesprekken in de commissie heeft uitgesproken en die ik genoteerd heb: «Het is toch maar het drukken van een stuk papier met zestien regels tekst.»

Omdat u beweert dat het zo eenvoudig ligt, heb ik gepoogd stap voor stap de procedure tussen het aannemen van de wet en de verkiezingsdag in kaart te brengen. Dit geeft, tenzij ik mij vergis, het volgende schema: hypothetisch, maar wel utopisch, kan de Kamer van volksvertegenwoordigers ook nog deze week stemmen over het voorstel. Het eerstvolgende *Staatsblad* waarin de wet kan worden gepubliceerd verschijnt op dinsdag 30 mei. Ik vergis mij nog altijd niet, want ik zie u instemmend knikken, mijnheer Dierickx.

Na de publikatie in het *Staatsblad* moeten er een drietal koninklijke besluiten worden genomen. Een eerste waarbij het stemformulier wordt vastgesteld. Mag ik opmerken, collega, dat dit tot nog toe altijd bij wet gebeurde. De minister van Binnenlandse Zaken heeft er ten andere op gewezen dat de Raad van State zonder deze bijlage de wet op de Brusselse verkiezingen niet wilde bestuderen. Een eerste detail waar we overstappen maar dat belet niet dat het koninklijk besluit voor de Raad van State met succes kan worden aangevochten en zo nodig in kort geding opgeschorst. Het is een verwittiging.

Ten tweede, het koninklijk besluit waarbij de convocatie wordt vastgesteld. De wet bepaalt de nodige richtlijnen ter zake. Dat is geen probleem, maar het moet gebeuren.

Ten derde, het koninklijk besluit waarbij de wijze van stemmen en de definitie van wat geldig is en wat niet, wordt vastgelegd. Hier geldt nog meer de opmerking die ik bij punt 1 heb geopperd.

Collega, gedreven door een superdemocratische geestdrift, vindt men het blijkbaar nodig om het aan de Koning over te laten te zeggen wat kan en wat niet kan. Mijns inziens is dat een beetje grotesk. Omdat de indianen niet meer de tijd hadden, hebben zij dan maar vlug de wet over de volksraadpleging inzake de Koningskwestie overgeschreven. Dat noem ik intellectuele luiheid, zelfs democratisch onaantvaardbaar. Mijnheer Dierickx, u citeert graag koningen en prinsessen uit het verleden. Zelfs met Willem II dweept u af en toe. Mocht hij u nog kunnen horen, collega, hij zou u op zijn blote knieën danken, want, bij deze decreeteert u de Hollandse rekenkunde tot een democratisch aanvaardbare werkwijze.

De drie koninklijke besluiten zouden, als alles zeer vlug gaat en op voorwaarde dat — veiligheidshalve — de Raad van State niet wordt geraadpleegd, op zaterdag 3 juni kunnen worden gepubliceerd. Op maandag 5 juni kan het praktische werk starten. Er blijven dan, symbolisch of niet, dertien dagen over. Ik herhaal echter dat dit utopische veronderstellingen blijven.

Het eerste wat er moet gebeuren, is het drukken van de convocatie. De wet zal bepalen dat dit afzonderlijk moet gebeuren. Dit veronderstelt dat er papier moet worden aangekocht — er wordt daarmee in de commissie wel gelachen maar het moet toch gebeuren — dat de convocaties moeten worden gedrukt, geïdentificeerd en verstuurd. Als dit alles op een week geklaard kan zijn, is een nieuw snelheidsrecord gevestigd — maar daarvoor valt niet te vrezen, collega Dierickx — en blijft de organisatie desalniettemin in de onwettigheid. Aan u om het tegendeel te bewijzen.

Voor het bekendmaken van de verkiezingen en het toesturen van de convocaties bestaan immers wettelijke termijnen die niet meer kunnen worden gerespecteerd. Immers, die wettelijke termijnen eisen een convocatie 15 dagen vóór de verkiezingen.

Er is echter nog meer. Op dat ogenblik moeten ook de Belgen in het buitenland hun oproeping krijgen. Ik geef u een tweede voorbeeld. Voor de Europese verkiezingen worden deze oproepingsbrieven nu al verstuurd zodat zij tijdig terug kunnen zijn. Als de brief op 10 juni, wij kunnen in elk geval voor het referendum niet vroeger, naar Zimbabwe vertrekt, is er weinig kans dat die tegen 18 juni terug is.

Terwijl de drukpersen draaien om de oproepingsbrieven te drukken, moeten zij ook de stemformulieren drukken. Die formulieren moeten dan nog in de hoeveelheden voor de verscheidene stembureaus worden verzameld. Het ministerie moet het papier leveren. De gemeenten en de provincies moeten de rest doen, uiteraard naast het gewone werk voor de Europese verkiezingen.

De stembureaus zullen vermoedelijk dezelfde zijn met één stembus erbij, wat dus twee zaken inhoudt. Ten eerste, de kiezer die vrijwillig stemt voor het referendum moet kiezen voor het Europees Parlement. Hoe groot de keuze dan nog is, dat is voor mij niet duidelijk. Het betekent wel dat er een tweede kieslijst moet zijn. Daar zouden echter geen problemen zijn want naar verluidt hebben de meeste gemeenten een exemplaar in reserve. Ten tweede zijn er twee oproepingsbrieven. De laatste die zal toekomen — onwettigheid want buiten de termijn — is die van het referendum. Veronderstel nu eens, mijnheer Dierickx, dat de kiezer de fout maakt enkel de oproepingsbrief voor het referendum mee te nemen, immers, wij spreken hier toch over de gewone man in de straat, dan mag hij niet stemmen voor het Europees Parlement. Het aantal ongeldige stemmen zal ongetwijfeld toenemen tenzij u er ook al geen bezwaar tegen zou hebben dat de ene oproepingsbrief gebruikt wordt voor de andere. Wij zijn benieuwd naar het resultaat.

Collega Dierickx, een volksraadpleging is in die omstandigheden niet ernstig. Waarom dan nog al deze formaliteiten? Ik heb dan nog geen woord gezegd over de kostprijs. Heeft u de kostprijs geraamd van een dergelijke operatie, mijnheer Dierickx? U mag trouwens niet vergeten dat wij nog altijd leven in een periode van inlevering en matiging. Het land gaat nu onnodige uitgaven doen.

De heer Dierickx. — Ik heb het inderdaad uitgerekend.

De heer Verschueren. — Alvorens te besluiten wil ik nog een suggestie doen. Afbreken en weerleggen is gemakkelijk. Van de data die ik heb opgegeven, zal u echter geen enkele kunnen weerleggen. Daarom mijn positieve suggestie: er is nog voldoende tijd voor een officiële opiniepeiling; niet voor een geordende verkiezing waaraan een referendum is gekoppeld. (Applaus.)

De Voorzitter. — Het woord is aan mevrouw Herman.

Mevrouw Herman-Michielsens. — Mijnheer de Voorzitter, ik kan zeer kort gaan.

Over de voor- en nadelen en over de argumenten van de voor- en tegenstanders van een consultatieve volksraadpleging heeft de commissie zich reeds uitgesproken en hebben wij ook in openbare vergadering reeds van gedachten gewisseld. Onze fractie is voorstander van de organisatie van een volksraadpleging. Het voornaamste argument daarvoor is de democratisering van het Europees Parlement en van de Europese Gemeenschap. De soevereine Staten die deel uitmaken van de Europese Gemeenschap hebben tot nu toe weinig, om niet te zeggen vrijwel niets, ingeleverd van hun soevereine macht op politiek gebied. Sommigen zijn wel zogenaamd gewonnen voor de Europese Gemeenschap, maar staan er toch enigszins afwijzend tegenover.

Wij achten het wenselijk de bevolking te raadplegen precies omdat zij tot nu toe weinig blijk heeft gegeven van persoonlijke interesse voor de Verenigde Staten van Europa en zich daarin moeilijk kan inleven. De vragenlijst zou, al was het maar enkel op dit punt, een grote stap vooruit kunnen betekenen.

De inhoud van mijn uiteenzetting is tweevoudig. Mij heeft het vorige week zwaar getroffen dat de minister van Binnenlandse Zaken het nodig heeft geoordeeld om een aantal gewone,

praktische bezwaren, zoals de intendant, te stellen tegenover de wetgevende macht, die voor mij nog altijd de hoogste macht is in het land.

Als het Parlement tot een beslissing, en dus tot een stemming, komt, komt het de Executieve macht en de administratie, die geen macht is maar die «gecommandeerd» wordt door de executieve macht, toe om daaraan «executie» te geven. Dit gebeurt binnen de kantooruren, als het kan, buiten de kantooruren, als het moet, en buiten de vijf werkdagen, als het noodzakelijk is. Dat is de prioriteit die wij verplicht zijn te leggen.

De vorige spreker heeft ook een aantal praktische moeilijkheden opgeworpen. Volgens hem is het een bespreking op de valreep en is ze zelfs al te laat. Er kunnen derhalve moeilijkheden zijn.

Er is al kostbare tijd verloren gegaan. Wij hebben ons neergelegd bij de democratische beslissing om de Raad van State te consulteren omdat wij van oordeel zijn dat er waarborgen moeten zijn.

Het Parlement heeft zelf de Raad van State ingesteld. Hij biedt goede waarborgen om met meer kennis van zaken te beslissen.

Als wij nu beslissen, dan moet ook de Kamer onverwijld een beslissing nemen. Dan volgt de uitvoering. Die moet misschien met ongewone middelen gebeuren, maar dat kan.

De wetgever werd door de executieve macht belast om de tweede fase van de staatshervorming uit te werken met nogal wat spoed — om niet te spreken van overhaaste spoed of zelfs schuldige spoed — voor de goede uitwerking van een aantal ontwerpen.

Er telde geen uur of dag. Alles kon. Zelfs het reglement van de Senaat werd wat geweld aangedaan. Dit gebeurde meerderheid tegen minderheid.

Ook nu heeft de meerderheid beslist. Ik zou willen dat er fair play aan de dag wordt gelegd. De wetgever beslist, maar de rest blijft. In buitengewone omstandigheden moeten ook buitengewone middelen worden gebruikt.

Het tweede deel van mijn uiteenzetting betreft het advies van de Raad van State, dat ik met veel aandacht heb gelezen.

De Raad van State heeft geen krachten gespaard om tot ver in het verleden na te gaan welke de houding was van zeer bekwame politici en mandatarissen ten aanzien van het referendum. Hij heeft zelfs onder de loep genomen welk het onderscheid is tussen een beslissingsreferendum — waarvan aangenomen wordt dat het in de meeste landen waar het bestaat ook grondwettelijk is ingeschreven, wat bij ons niet het geval is — en een consultatief referendum.

In een minderheidsnota toegevoegd aan een bepaald verslag staat te lezen dat schrandere geesten van mening zijn dat het consultatief referendum weinig verschillen vertoont met het beslissingsreferendum, want ook na een consultatief referendum zal niemand aan de wil van het volk nog afbreuk durven doen.

In de tekst heb ik echter nergens gelezen dat de enige praktische ervaring die wij met een consultatief referendum hebben, precies het tegengestelde bewijst. Uit het consultatief referendum naar aanleiding van de koningskwesitie heeft men in de gevestigde instelling uiteindelijk precies de tegengestelde conclusie getrokken van wat het referendum aantoonde. Ik laat in het midden of dit een goede of een minder goede zaak was, maar het bewijst in elk geval wel dat er een wezenlijk verschil is tussen een decisief en een consultatief referendum.

De Raad van State aarzelt niet om op te merken dat de doeleinden van degenen die dit consultatief referendum willen instellen, eigenlijk bescheiden zijn. Men wil het bij een niet-decisieve raadpleging houden en men wil met deze wet ook niet het consultatieve referendum in ons staatsbestel installeren als iets waartoe men geregeld zijn toevlucht zal nemen. Men beperkt zich tot de vragen die nu bij de verkiezingen voor het Europese Parlement moeten worden gesteld. Het is onzinnig om deze

vragen nog vijf jaar uit te stellen. Laten we hopen dat we dan in de Europese Gemeenschap al veel verder staan.

De conclusie van de Raad van State kwam voor mij enigszins onverwacht. Tot op de laatste bladzijde was er suspens, want uit de geciteerde retroacta uit de verscheidene periodes van onze politieke geschiedenis en uit de zeer goede commentaren van doorluchtige staatslieden had men kunnen besluiten dat het consultatieve referendum niet onwettig is. Bijgevolg meen ik dat de voorstanders van dit referendum uit het advies van de Raad van State niet kunnen concluderen dat zij zich vergist hebben. Zij kunnen enkel de conclusie trekken dat er voor- en tegenstanders zijn. Zo lagen de kaarten ook vorige week en ik hoop dat zij bij de stemming zo blijven liggen. (*Applaus.*)

M. le Président. — La parole est à M. Duquesne.

M. Duquesne. — Monsieur le Président, quel débat décevant pour un grand projet! Depuis des semaines, nous avons formellement dit aux jeunes de ce pays, et nous le leur disons encore, que nous sommes en train de construire l'Europe qu'ils souhaitent, une Europe des citoyens, qui occupe la place qu'elle mérite, notamment en raison de ses traditions en matière de droits et de libertés, et dans laquelle il y ait partout, et chez nous d'abord, encore plus de liberté et de démocratie.

Cette Europe que l'on veut construire, qui va au-delà de ce que certains appellent avec mépris «l'Europe des marchands», ne peut pas se faire sans une adhésion profonde de nos concitoyens.

En effet, pour faire l'Europe sociale, l'Europe du cœur, il faut que nos concitoyens acceptent le partage et la solidarité. L'Europe ne peut se faire respecter dans le monde, mener une politique commune de défense et partager avec les pays du tiers monde que grâce à un consensus populaire.

Si la date du 1er janvier 1993 ne constitue pas en soi le début d'une véritable révolution, car il s'agit d'achever un processus entamé depuis longtemps, à savoir la libre circulation des hommes, des capitaux, des biens et des services, c'est néanmoins l'occasion de dire à nos concitoyens que l'élection du 18 juin est beaucoup plus importante qu'il n'y paraît. Si l'on veut faire un pas supplémentaire dans la construction européenne, des choix politiques doivent être opérés.

Dans cette enceinte où nous sommes les dépositaires de la volonté du peuple souverain, nous nous retranschons derrière des difficultés d'intendance, de papier, d'impression, alors que, dans le même temps, le transfert de la souveraineté à des entités régionales et communautaires — 600 milliards de moyens financiers — a été effectué sans le moindre problème d'impression.

De multiples définitions de l'union ont été données à cette tribune. Je crois que la seule qui n'ait pas été citée est l'Union Saint-Gilloise! (*Sourires.*) On se réjouit finalement que le seul spectacle que la classe politique donne à nos jeunes, aux hommes de la rue, monsieur Verschuere, soit des polémiques sur le fait de savoir si cette opération peut encore être organisée en temps utile. Vous nous faites penser à ces baigneurs qui vont avoir la chance de se jeter dans la piscine rafraîchissante de la démocratie directe et à qui celui qui, depuis des semaines, s'acharne à vider la piscine vient dire de prendre garde à ne pas s'écraser sur le béton...

De heer Verschuere. — Mijnheer Duquesne, u heeft mijn naam genoemd, derhalve mag ik ook repliceren.

De Voorzitter. — Mijnheer Verschuere, dat is niet juist, u hebt niet het recht te repliceren van het ogenblik dat uw naam wordt vernoemd.

De heer Verschuere. — Als er vandaag een vertraging is, is de SP daar niet voor verantwoordelijk.

De Senaat heeft om een dringend advies van de Raad van State gevraagd. Er werden drie dagen vooropgesteld. Ingevolge het aantal vrije dagen in de maand mei, duurde het echter iets langer.

In de week vóór het paasreces — op 27 maart — werd door een partij die het referendum verdedigt de vraag gesteld om een resolutie te koppelen aan het voorstel van de heer Dierickx. Deze vraag werd ingewilligd. De indiener van de resolutie was pas op 24 april ter beschikking. Met deze vertraging heeft de SP-fractie niets te maken.

M. Duquesne. — Je vous avais bien entendu, monsieur Verschuere, et ne pense pas que je pourrai vous convaincre du haut de cette tribune. Je veux simplement dire que notre pays, en tombant dans une certaine argutie juridique, donne un exemple de non-démocratie, et alors que les jeunes sont confrontés à des problèmes d'éducation, on leur soumet un dramatique problème de procédure consistant à déterminer quels sont ceux qui auront la chance de nous représenter. S'agit-il d'un, de deux, de trois ou de quatre ministres? Ils seront finalement au nombre de trois et c'est le quatrième qui votera et participera donc à la décision.

Je n'ose pas penser aux critiques qu'a dû essuyer le père de l'Europe, Jean Monnet, lorsqu'il a ambitionné de vouloir mettre fin au conflit qui avait déchiré l'Europe et de commencer à construire l'union politique européenne. Quel Himalaya de difficultés matérielles, réglementaires et juridiques! Ses partenaires et lui ont néanmoins continué à avancer, sachant qu'ils bénéficiaient — c'était essentiel — d'un appui populaire. Ils ont d'ailleurs eu la prudence, au moment où — moyennant d'extrêmes précautions — les négociations avaient lieu d'Etat à Etat, de prévoir chaque fois un contrepois modestement démocratique: les assemblées parlementaires consultatives.

Nous avons continué leur œuvre. Nous disposons maintenant d'un Parlement européen, pour douze pays, élu démocratiquement. Nous posons à nos concitoyens la question de savoir si ce Parlement élu aura, demain, une mission constituante, de façon à nous engager de plain-pied — dépassant ainsi le stade de l'Europe des marchands — dans l'Europe politique et dans la voie des Etats-Unis d'Europe.

Dans les milieux politiques, l'on se plaît à souligner l'extraordinaire « indifférence » de l'électeur face aux élections européennes, trop habitué qu'il est des marathons européens lors desquels des technocrates, des fonctionnaires repliés sur eux-mêmes et encroûtés dans leurs habitudes bureaucratiques ont parlé une langue autre que celle de l'homme de la rue.

Lorsqu'il s'agit de se lancer dans un projet aussi ambitieux que celui de la construction européenne, il importe peu de savoir qui en est l'initiateur au sein de notre Parlement. Ce qui est important, c'est de demander au peuple souverain, alors que l'on se prépare à faire un grand pas en avant, s'il est partisan de nous accorder tout son appui, toute son énergie et toute sa conviction.

Que l'on ne vienne pas nous dire que l'on ignore ce qu'est l'union européenne véritable. Ce serait faire injure à ceux qui, depuis quarante ans, se sont engagés dans un processus politique qui doit déboucher sur les Etats-Unis d'Europe.

Faut-il, oui ou non, confier au Parlement européen, issu des élections du 18 juin, une mission constituante? Enfin, ce projet sera-t-il ratifié par la voie classique, c'est-à-dire par le biais de l'article 68 de la Constitution et sans toucher aux pouvoirs du Roi et à ceux de nos assemblées ou le sera-t-il par la voie du référendum?

Bien entendu, si la deuxième voie était choisie, nous disposerions du temps nécessaire pour organiser la consultation populaire au lieu d'invoquer un alibi pour ne rien faire. Il m'apparaît qu'en Belgique, où l'on est très préoccupé par l'expression démocratique par le biais de consultations intermédiaires, on semble toutefois se défier et craindre l'expression directe de la volonté populaire. Pourquoi se retrancher derrière l'avis du Conseil d'Etat? On découvre aujourd'hui cette autorité juridique et morale, ce dont je me réjouis, à un moment où il s'agirait de faire quelque chose qui, apparemment, ne pose problème à

personne, comme l'ont souligné à cette tribune des orateurs venant de tous les horizons politiques.

Or, le Conseil d'Etat nous rappelle longuement que ce n'est pas la première fois que cette assemblée connaît ce type de débat un peu hypocrite, au cours duquel on pose la question sans y apporter de réponse. En effet, tous les débats cités par le Conseil d'Etat prouvent que des arguments, favorables ou non, ont été avancés mais que, jamais, il n'a tranché. Comme M. Lallemand l'a souligné avec beaucoup de pertinence, le Conseil d'Etat reconnaît que nous avons déjà connu une consultation populaire décidée par la loi, en précisant qu'il s'agissait là d'une circonstance exceptionnelle.

Les circonstances actuelles n'ont-elles pas aussi un caractère exceptionnel, au moment où nous allons entrer de plain-pied dans le XXIe siècle et nous engager dans un processus progressif d'abandon de la souveraineté populaire de notre pays en faveur d'une union politique européenne?

De surcroît, le raisonnement développé considère, d'une part, une consultation à caractère obligatoire avec engagement juridique et, d'autre part, une simple consultation d'avis avec engagement moral. Le Conseil d'Etat précise qu'un engagement moral en matière politique dans une consultation fait partie de notre ordre constitutionnel. Ce qui m'inquiète dans certains propos, c'est la crainte que l'on semble éprouver que des représentants du peuple s'estiment liés par l'avis exprimé par les électeurs. Or, nous sommes et demeurons libres. Pourquoi ne pas tenir le même type de raisonnement au moment des élections? Que n'interprète-t-on pas, sous le couvert de nécessités de majorité ou d'intérêt général, le reniement de la promesse faite antérieurement aux électeurs?

Il ne s'agit pas, en l'occurrence, de demander à la population de se prononcer sur un projet précis de Constitution européenne. Une cathédrale entière reste à bâtir et les représentants du peuple devront faire preuve de plus d'énergie et d'imagination pour construire cette Europe-là.

Comment pourra-t-on, demain, par le biais d'une éventuelle résolution, demander à notre gouvernement et à tous les gouvernements des pays amis, moins préoccupés que nous par le déficit démocratique en Europe, de faire un pas plus important vers l'union, alors que nous craignons aujourd'hui de consulter nos concitoyens?

Le 1er janvier 1993 sera non pas l'aube d'une grande révolution, mais une étape décisive, parce qu'au-delà de cette date, nous devons nous prononcer sur le type de politique étrangère que nous voulons, la manière d'assurer notre défense et sur le point de savoir à quel point nous prendrons notre place dans la défense européenne. Nous aurons à déterminer le type de coopération à mener à l'égard du tiers monde, et à mettre en œuvre l'Europe des solidarités, l'Europe du cœur, monsieur le ministre. Nous devons réaliser aussi l'union monétaire, symbole de l'achèvement de l'union économique.

Pour ces raisons, nous voulions que le Parlement issu des élections du 18 juin présente un « plus » sur le plan de l'expression de la volonté démocratique. Malheureusement, vous ne l'aurez pas voulu pour des arguments qui n'offrent que peu de sérieux par rapport à l'importance du débat.

M. Tobback, ministre de l'Intérieur, de la Modernisation des Services publics, et des Institutions scientifiques et culturelles nationales. — A titre d'information, je souhaiterais savoir, monsieur Duquesne, si vous estimez que la question posée à l'électeur doit également porter sur le point de savoir si le Parlement européen issu des élections du 18 juin devra traiter de problèmes de défense. C'est ce que j'ai cru comprendre en vous écoutant.

En tant que ministre de l'Intérieur, je dois, en effet, déterminer exactement le contenu de la question posée. En effet, si un citoyen téléphone demain au service 1989, dont mon département dispose actuellement pour savoir si la consultation populaire du 18 juin portera également sur une véritable union européenne en matière de défense, je dois pouvoir lui répondre.

M. Duquesne. — Je puis vous donner une consultation, monsieur le ministre.

Il est bien certain que la question de savoir si nous participerons demain à un effort de défense dans le cadre de l'Alliance atlantique dépendra des autorités politiques européennes.

Ma réponse est donc affirmative, mais je souhaiterais connaître celle de l'ensemble des concitoyens européens. Celle du ministre de l'Intérieur, quelle que soit son autorité dans ce pays, ne peut me suffire.

Pour déterminer si nous participerons nous-mêmes à un effort de défense, nous aurons besoin d'autorité démocratique dans le cadre d'une union politique véritable. Cette notion implique une attitude en matière de défense. Je m'étonne d'ailleurs que vous ayez des doutes à cet égard.

M. Tobback, ministre de l'Intérieur, de la Modernisation des Services publics, et des Institutions scientifiques et culturelles nationales. — Vous ne devez pas vous étonner, monsieur Duquesne, du fait que je désire connaître le contenu exact de la question. J'entends M. Dierickx dire derrière moi que c'est le Parlement qui en décidera.

Si je comprends bien, les partisans de l'union véritable dont on parle accepteraient donc que le Parlement européen puisse s'arroger le droit de retirer au Parlement belge, français ou autre, le pouvoir de décision en matière de défense.

M. Duquesne. — Avec tout le respect que je vous dois, monsieur le ministre de l'Intérieur, je vais vous donner une deuxième consultation, un peu plus juridique cette fois.

La question posée portait sur le point de savoir si le Parlement européen devait être chargé de préparer un projet de Constitution européenne, qui serait soumis soit à la ratification des Parlements, selon une procédure classique, soit à un référendum. L'importance des pouvoirs qui seront donnés demain au Parlement européen sera déterminée en fonction du projet soumis soit à la ratification, soit au référendum, ce qui est important sur le plan politique.

Je trouve étonnant que vous puissiez sourire, monsieur le ministre, du fait d'envisager que le peuple européen, dans les futurs Etats-Unis d'Europe, veuille plus que l'Europe des marchands, veuille construire une véritable union de défense, déterminer les moyens qui seront mis en œuvre dans le cadre de la coopération au développement, et veuille enfin créer un véritable espace judiciaire européen, afin qu'un gouvernement seul ne puisse, à l'avenir, pour des raisons d'intérêt étroitement nationaliste, s'opposer à des mesures touchant 325 millions de nos concitoyens. Il s'agit d'un processus habituel. D'ailleurs, vous en avez donné l'exemple. Vous avez commencé par les difficultés matérielles d'impression auxquelles pourraient se heurter les bureaux de vote et vous posez des questions qui n'ont pas de sens par rapport au processus de transfert de souveraineté.

J'espère que j'aurai l'occasion de participer avec vous, monsieur le ministre, à des débats devant le peuple souverain à propos des élections européennes. En effet, je crois que l'homme de la rue — comme le disait M. Verschuere — ne se pose pas les mêmes questions que vous. Il se demande comment il se fait qu'un ministre de l'Intérieur qui, avec l'appui du gouvernement, a fait passer une réforme institutionnelle, qualifiée d'historique dans ce pays, soit confronté à l'insurmontable problème de poser sur papier les questions suivantes: êtes-vous pour ou contre une union politique véritable? Etes-vous partisan du fait que le Parlement européen prépare un projet de Constitution et que ce projet soit soumis à la ratification des Etats souverains?

Si vous préférez donner une réponse négative et vous retrancher derrière des raisons qui ne seraient pas valables, vous rendez un mauvais service à tous ceux qui, en Europe, pensent que nous avons un certain nombre de traditions dont nous devons être fiers. (*Exclamations.*)

La liberté, monsieur le ministre, se mérite. Il est dangereux, lorsqu'on s'assied au banc du pouvoir, d'oublier les discours qu'on a tenus lorsque l'on se trouvait dans l'opposition.

M. Erdman. — Et vice versa!

M. Duquesne. — Le vice et la vertu, monsieur Erdman, sont malheureusement très également répartis.

En ce qui nous concerne, il n'y a aucun doute sur notre volonté de consulter nos concitoyens à propos de cette simple question: êtes-vous partisan d'une union politique véritable en Europe?

M. Moens. — «Politique» n'est pas dans la question!

M. Duquesne. — Il faut la lire attentivement: «union européenne véritable.»

M. Moens. — Je le répète, le mot «politique» ne figure pas dans la question.

M. Duquesne. — Votre collègue nous a expliqué tout à l'heure qu'il ne savait pas ce qu'était l'union. Vous nous dites que vous ne savez pas ce que signifie «véritable». Demain, vous nous demanderez ce qu'est l'Europe!

Mon groupe est convaincu qu'il n'y a pas de difficulté à consulter le peuple souverain de ce pays sur une question, telle la construction européenne, qui engage aussi fort son avenir. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Erdman.

De heer Erdman. — Mijnheer de Voorzitter, ik heb donderdagavond voor het schaars aantal leden hier aanwezig gezegd dat het om een eigenaardig debat ging. Eigenaardig, omdat men ons verplicht heeft de algemene bespreking te beginnen nog vóór het advies van de Raad van State, dat de Senaat gevraagd had, bekend was. Eigenaardig debat ook, dat de voorgestelde wijzigingen aan ons reglement in het licht stelt. Terwijl de heer Henrion voorstelt voortaan zonder tekst op de tribune te komen, verdwijnen sommigen die de urgentie van dit debat hebben ingeroepen zo vlug mogelijk om elders wellicht belangrijker onderwerpen te bespreken.

Het verheugt mij in elk geval hier vanmiddag een aantal collega's te zien die hier donderdag ook waren alsmede een aantal nieuwe gezichten.

Mijnheer de Voorzitter, ik kan u onmiddellijk geruststellen, ik zal geen misbruik maken van de tijd in dit eigenaardig debat en dus niet herhalen wat ik donderdag reeds heb gezegd.

Eerst enkele voorafgaande opmerkingen. De eerste vloeit voort uit beroepsmisvorming. Ik heb herhaaldelijk moeten horen dat de rechten van de verdediging eerst en vooral moeten worden gerespecteerd, ook in dit debat. Het verheugt mij dat de minister van Binnenlandse Zaken op de bank van de regering zit. Maar terwijl de minister van Binnenlandse Zaken van verschillende kanten kritiek krijgt omwille van zijn realistische benadering van dit voorstel, vraag ik mij nog altijd af, ook nog na kennis te hebben genomen van het advies van de Raad van State, waarom precies de minister van Binnenlandse Zaken hier de regering vertegenwoordigt. Het is juist dat de minister van Binnenlandse Zaken belast is met het organiseren van de verkiezingen, maar welke tekst zegt dat de minister van Binnenlandse Zaken in het kader van de bevoegdheidsverdeling zich met volksraadpleging moet bezighouden? Ik neem aan dat de minister en zijn departement logistieke steun verlenen. Ik meen echter dat hij vooraf zijn collega's moet raadplegen om te zien wie in de regering bevoegd is voor het houden van een volksraadpleging. Overigens is het toch *à la mode* over bevoegdheidsverdeling te spreken.

Mijnheer Duquesne, dit is inderdaad een ontgoochelend debat, maar niet om de redenen die u hebt aangehaald. Het debat is ontgoochelend omdat men niet durft tot de essentie te gaan, omdat men niet durft zeggen waarom men nu plots een bocht van 180 graden maakt over een onderwerp waarover men indertijd principiële stellingen had ingenomen. Het debat is ontgoochelend omdat er zo weinig rekening wordt gehouden met één van de essentieelste leidraden in onze politiek, zoals één

van de sprekers daarnet zei. Het is ontgoochelend te zien welke argumenten voor en tegen dit voorstel worden gebruikt. Het is ontgoochelend vast te stellen hoe aanmatigend sommigen dit voorstel als het hunne verdedigen, alsof de tegenstanders ervan anti-democraten, anti-europeaan zouden zijn, gekant tegen de rechten van de burger, en de bureaucratisering en de technocratisering van Europa zouden voorstaan.

M. Lallemand. — Vous avez tout à fait raison.

De heer Erdman. — Mijnheer de Voorzitter, thans wil men met dit spoeddebat al deze fundamentele vraagstukken inderhaast oplossen. Als voorstander van de herwaardering van het Parlement vrees ik echter dat deze werkwijze het Parlement bij de burger eerder ongeloofwaardig maakt.

Wanneer men naar de burger wil gaan, eventueel met een volksraadpleging, dan moet dit op een open en faire manier gebeuren. Thans gaat men echter noch open noch fair te werk. De indieners en de voorstanders van het voorstel kunnen wel een zekere inhoud geven aan de vraag die zij de burgers willen voorleggen, maar toch misleiden zij de burger die niet is voorgelicht. Er werd geopperd dat de kandidaten van de verscheidene lijsten maar aan de burger moeten uitleggen wat er gevraagd wordt. Op deze wijze misleidt men de bevolking nogmaals. Ten eerste geeft men de kandidaten geen richtlijnen mee aangaande de vragen die in het referendum worden gesteld, en, ten tweede maakt men de burger vooraf niet duidelijk dat men dit referendum voor iets heel anders wil gebruiken.

In de commissie en ook in openbare vergadering heb ik reeds gevraagd wat men zal of kan doen met het antwoord van de burger. Wat kan men met het antwoord van de burger meer doen dan men vandaag reeds kan doen? Wat kan men vandaag niet doen en zal men na raadpleging van de burger wel kunnen doen? Vandaag kan men immers aan de regering, en via de regering aan de diplomaten, opdracht geven te streven naar een verdere eenmaking van Europa, zoals wij dat in het verleden trouwens reeds hebben gedaan, en te ijveren voor een grondwetgevende taak voor het Europees Parlement.

Jacques Delors, die toch niet droomt, maar met beide voeten op de grond staat en op alle mogelijke manieren de eenmaking van Europa tracht te realiseren, ook al bestempelen sommigen hem vandaag als technocraat, zegde in 1985: « Fallait-il se lancer dans une réforme constitutionnelle et politique de la Communauté ou bien proposer, comme priorité, l'unification monétaire — ik voeg eraan toe — l'unification sociale, ou bien encore mobiliser les Européens sur leur sécurité et leur défense? Pour de multiples raisons tenant aux compétences limitées de l'institution européenne et après avoir testé tous les projets de relance auprès des gouvernements des Etats membres, j'ai choisi, selon les principes chers à Jean Monnet, de désigner un objectif mobilisateur et de fixer un calendrier pour l'atteindre. »

Donderdag zegde ik hier reeds dat men kan dromen, maar dat het niet zo eenvoudig is om dromen in teksten om te zetten.

Het verbaast mij sommigen te horen beweren dat zij het advies van de Raad van State tot de laatste regel hebben moeten lezen om te weten wat de Raad van State zou besluiten. Dit getuigt mijns inziens van een slechte voorbereiding van dit dossier. Het advies van de Raad van State is immers letterlijk hetzelfde als het advies dat afgedrukt is in document nummer 783 van de Kamer van volksvertegenwoordigers, zitting 1983-1984, nummer 2, op pagina 12 en volgende.

Men zal dan zeggen dat hier bijgevolg geen nieuw element is. Men kende het reeds. Het enige nieuwe is misschien dat de Raad van State bij zijn standpunt is gebleven, wat men de jongste tijd niet steeds kon zeggen.

Een tweede element verklaart misschien de houding van sommige fracties van de Senaat. In 1983-1984 werd het advies van de Raad van State gevraagd over vijf voorstellen: het eerste, door de heer Dierickx goed gekend, was het voorstel van wet tot instelling van een volksraadpleging over de kruisraketten, het tweede, tot instelling van een referendum op initiatief van het volk, het derde, om de volksraadpleging tot een instelling te verheffen, het vierde, tot organisatie van volksraadplegingen

of referenda en het vijfde en laatste, ondertekend door de heren Louis Michel en Henrion, tot instelling van het referendum zonder meer.

De Raad van State antwoordt vandaag op dezelfde wijze als in 1983-1984, namelijk door zeer duidelijk op zijn terrein te blijven. Daarvoor hulde aan de Raad van State. Hij somt alle mogelijke elementen op die impliciet de verantwoordelijkheid van de wetgevende instellingen laken. De Raad van State maant aan om het debat ten gronde te voeren en te overwegen of de Grondwet moet worden aangepast om die instelling te creëren. Wij hebben de eed afgelegd de Grondwet te eerbiedigen, maar in bepaalde omstandigheden wordt niet gearzeld wetten aan te nemen die zelfs strijdig zijn met de Grondwet.

De Raad van State zegt: degenen die menen meer te kunnen, kunnen ook het minst. *Qui peut le plus, peut le moins.* Wie een volksraadpleging wil organiseren — wat niet in overeenstemming is met onze Grondwet —, moet de verantwoordelijkheid dragen. Wij oordelen dat het debat beter ten gronde wordt gevoerd.

Mijnheer Dehousse, donderdagavond, in de gezelligheid van de kleine groep die we nog waren, hebt u een reeks contradicties opgesomd. Ik ga verder in die zin.

Een eerste contradictie: hier wordt iets voorgesteld dat niet strookt met de Grondwet. Door het indienen van een ongrondwettig voorstel zou aan het Europees Parlement een grondwettelijke taak worden opgedragen.

Is dat verbod voor de Grondwet? De parlementaire democratie wordt aldus miskend. Het Parlement moet en mag slechts handelen in een grondwettelijk kader. Is dit geen publicitaire stunt? Is het eens te meer een poging de Grondwet te ontcrachten, of zelfs te verkrachten, om iets te creëren dat voor de burger onbegrijpelijk is?

Een andere contradictie is dat Kamer en Senaat, inzake de eigen verantwoordelijkheid terechtgewezen door de Raad van State, aarzelen om een debat over de grond van de zaak te voeren over het al dan niet instellen van volksraadplegingen of referenda. Ik zal niet nuanceren, want voor mij is een consultatieve volksraadpleging of een referendum precies hetzelfde, met alleen maar een andere naam. Indien ik mij niet vergis was het wijlen Gaston Eyskens die er in 1950 absoluut op stond de term volksraadpleging te gebruiken, en niet referendum. Verwijzend naar dat experiment van 1950 blijkt nu voldoende dat toen ook beter een grondig debat ware gevoerd.

Er is voorts een contradictie in se. Ik heb hier voor mij het verslag van de bijzondere commissie in de Senaat uitgebracht door wijlen de heer Pierson over een ontwerp van verklaring tot herziening van de Grondwet van 5 november 1978.

Mijnheer Desmedt, u bent misschien de enige consequente man in deze situatie, want toen was er een voorstel van de heer Lagasse om het referendum in te stellen, een voorstel dat door de commissie werd verworpen. Sindsdien is bij mijn weten — ik heb nochtans navraag gedaan — het debat nooit ten gronde gevoerd.

Mijnheer Dehousse, er is een contradictie, wanneer men enerzijds het debat ten gronde niet durft te voeren, maar anderzijds wel langs een zijweg de idee ingang tracht te doen vinden. Ook in 1949 heeft men zeer lang gediscussieerd zonder het debat ten gronde te durven voeren. Het is helemaal niet onze bedoeling hier te filibusteren, maar wel om eventueel de puntjes op de i te zetten. De toelichting van Kamiel Huysmans indertijd evoceerde de historische context die u en mij misschien nog het meest aanbelangt, namelijk de evolutie van de idee referendum in het kader van de socialistische beweging, uitgaand van de oorspronkelijke benadering van dit probleem door de arbeiderspartij. Het is juist dat zelfs de arbeiderspartij in haar oorspronkelijke programma's het referendum had ingeschreven. Wij houden rekening met de omstandigheid dat dit gebeurde vooraleer de arbeiderspartij een parlementaire vertegenwoordiging had. Toen stuitte men op de onwil van het toenmalige Parlement om op welke manier ook sociale rechtvaardigheid doorgang te zien vinden.

De heer Dierickx. — Dat is het.

De heer Erdman. — Vanaf het ogenblik dat de parlementaire vertegenwoordiging de evolutie in de hand kon werken heeft men ingezien dat men in het kader van de bevoegdheidsverdeling niet mocht grijpen naar iets dat niet alleen gevaarlijk is — ik kom daar straks op terug — maar dat bovendien in genendele de garantie kan zijn voor de sociale evolutie die men via het Parlement heeft kunnen bereiken.

Mijnheer Dehousse, donderdag heeft u mij verweten contradictorisch te zijn op dat punt. Nu speel ik u de bal terug. Wij hebben dezelfde evolutie meegemaakt, maar, u gaat blijkbaar terug achteruit en u gaat in het lange verleden iets zoeken, twijfelend aan de eigen macht van het Parlement waarin u zitting heeft.

Er is ook een contradictie in het geheel, in de constructie van het voorstel zelf. Collega De Bremaeker heeft zoëven enkele toelichtingen gegeven over het begrip «Europese Unie». Men kan misschien opwerpen, zoals door de heer Duquesne werd gezegd, dat de burger wel weet waarover het gaat. Als men weet wat de burger weet en wenst, waarom moet het hem dan nog worden gevraagd?

Ik stel hier vandaag openlijk de vraag over welke waarachtige Europese Unie wij nu spreken. Op een ogenblik dat uiteindelijk het sociaal handvest ter goedkeuring aan het Belgisch Parlement zal worden voorgelegd, veronderstel ik dat in de waarachtige Europese Unie in ieder geval sprake is van een sociaal Europa. Ik zie daar iemand zeer heftig knikken.

Men heeft daar straks onder meer gevraagd: *Quid* met het politieke Europa? *Quid* met de Europese verdediging? Ik wil daar nog enkele vragen aan toevoegen zonder echter in te gaan op specifieke materies.

Is het de waarachtige Europese Unie zoals zij werd gedefinieerd door de Europese Unie van federalisten op haar congres te Montreux? Is het de waarachtige Europese Unie die gedefinieerd werd op 10 mei 1948 door het Haagse congres? Is het de Europese Unie in de zin van de verklaring van Robert Schuman van 1950 die wij daarnet in herinnering hebben gebracht? Is het de Europese Unie omschreven in het rapport-Tindemans van januari 1976, dat blijkbaar velen reeds vergeten zijn? Is het de Europese Unie die omschreven wordt als inleiding van de Europese eenheidsakte? Is het de Europese unie zoals bepaald in het verslag-Herman? Al deze definities zijn mogelijk, maar wanneer wij de teksten naast elkaar leggen zullen wij toch, mijnheer Dehousse, bepaalde contradicties vaststellen. Ik vraag mij af of de goede kiezer en burger deze contradicties zelf kan oplossen.

Ik wil nog niet nader ingaan op de amendementen die ik heb ingediend maar wanneer ik verder ga met de analyse, stel ik vast dat nog andere vragen rijzen.

Men gaat een volksraadpleging organiseren waarbij men er zonder meer van uitgaat dat het logistieke en de intendance niemand interesseert. Men geeft dus *a priori* een blanco cheque aan degenen die het referendum zullen moeten organiseren. Ik lees in de pers dat het slechts gaat om het drukken van enkele regels. Wat doet men dan echter met het taalprobleem en met het Brusselse probleem? Wat doet men met de Duitstaligen? Welke vorm moet de vragenlijst hebben? Ik heb daar donderdag 11 mei reeds naar verwezen, maar ik zou toch graag een duidelijk antwoord krijgen van de indieners van het voorstel op de vraag hoe de vragenlijst er in Brussel zal uitzien. Zal men opteren voor een Nederlandstalige en een Franstalige vragenlijst of zal het een tweetalige zijn?

In het laatste geval moet men nog uitmaken of de eerste vraag eerst in het Nederlands en dan in het Frans zal worden gesteld en de tweede vraag in het Frans en dan in het Nederlands of omgekeerd. Moet men de vragen ook niet in het Duits stellen?

De heer Dierickx. — Men kan afwisselend de ene en de andere taal gebruiken!

De heer Erdman. — De minister wil ik ter overweging voorleggen of er ook geen toelichting moet zijn in het Engels. De

Ieren en Britten die in België zijn ingeschreven, zijn trouwens de enigen in Europa die mogen kiezen voor kandidaten ...

De heer Tobback, minister van Binnenlandse Zaken, van de Modernisering van de Openbare Diensten, en van de Nationale Wetenschappelijke en Culturele Instellingen. — Dit zijn louter praktische problemen, mijnheer Erdman. Waar het op aankomt voor de heer Dierickx en degenen die hem steunen is toch dat zij kunnen zeggen dat zij een referendum hebben georganiseerd.

Het overige zijn laag-bij-de-grondse praktische problemen. De vraag of men in Brussel een soort van verkapte talentelling gaat organiseren, stelt blijkbaar voor de PVV geen enkel probleem.

De heer Erdman. — Precies zoals het voor het FDF en de PRL niet het minste probleem lijkt te zijn om hier de weg te openen om eventueel een volksraadpleging te organiseren over de wijze waarop de zetels in het Europees Parlement moeten worden verdeeld. Ik geef dit ter overweging aan de fractievoorzitters van de meerderheidspartijen die op een bepaald ogenblik ter zake een initiatief hadden aangekondigd. Indien dit plaatsvindt, dan zal ik bij mijn fractievoorzitter aandringen om desbetreffend ook zo vlug mogelijk een volksraadpleging te organiseren.

U hebt echter gelijk, mijnheer de minister, dat zijn laag-bij-de-grondse overwegingen. Hoewel ik uw vlijt bewonder, ik heb het reeds gezegd, meen ik dat u als dusdanig *hic et nunc* niet is aangesteld om daarover te oordelen. Immers, indien ik de tekst goed lees zal dit via een koninklijk besluit gebeuren, alleen weet ik niet door welke minister uit te vaardigen en te ondertekenen.

Na de laag-bij-de-grondse en de overtollige overwegingen kom ik tot de emotionele en romantische uittalingen die ik daarnet heb gehoord over de grootsheid en de uitbouw van Europa. Ik sluit mij daarbij volkomen aan. Immers, uitgaande van de context van het huidige België en van de gevoeligheid, zowel aan Vlaamse als aan Franstalige kant voor soortgelijke laag-bij-de-grondse problematiek te weten of al dan niet in Brussel gebruik zal worden gemaakt van een tweetalig stembiljet en op welke wijze dit zal zijn opgesteld, stel ik vast dat men daarvoor geen oog heeft. Dat is een rem op de eenmaking van Europa.

Er is een contradictie *in se* wanneer men ziet dat het geheel gebaseerd is op een raadpleging van de bevolking voor iets waarvan men vandaag weet dat het in de Europese context niet realiseerbaar is. Dat durft men echter niet te zeggen.

Ik hoor opmerken dat stemmen over een resolutie geen signaal is. Ik heb via journalisten gehoord dat gezegd wordt dat het overbodig is over resoluties te laten stemmen want dat dit geen signaal is. Het blijkt dus wel een signaal te zijn de meest misleidende volksraadpleging te houden die men ooit uit de grond heeft kunnen stampen. Dat zij slecht georganiseerd is, trekt men zich niet aan.

Daarnaast kan men ook nog opwerpen dat ze georkestreerd is. Ik heb de minister van Buitenlandse Betrekkingen in de commissie de indieners van het voorstel horen waarschuwen. Welk zou het signaal zijn indien een relatief kleine meerderheid van deze bevolking, die nu niet meer verplicht zal zijn haar stem uit te brengen, zich achter deze vragen zou scharen? Welk signaal zou dat betekenen? Men heeft zelfs al in een bepaalde mate gezegd dat indien slechts 74 pct. van de bevolking zou antwoorden, zulks al een slecht effect zou zijn. Dat is een nieuwe contradictie, want men deinst er niet voor terug te doen alsof vandaag niemand degelijk is voorgelicht en absoluut niemand deze stemming geleid zal kunnen houden, maar men dijt zich al in met het argument dat het de schuld van de minister is. Hij zal immers niet tijdig voor het nodige papier hebben gezorgd, niet tijdig de aankondigingen hebben verstuurd, niet tijdig de vragen hebben geformuleerd en het stembiljet slecht hebben opgesteld.

Men heeft de zondebok vooraf ingewerkt in de constructie. Ik weet alleen niet of de zondebok zonder meer op de vuurstapel van Abraham zal stappen.

Nog een contradictie, waarmee ik eigenlijk de essentie benader. Indien degenen, die vandaag pleiten om een volksraadpleging te houden, eerlijk zijn met zichzelf en de ideeën die zij verdedigen, moeten zij de eersten zijn om die praktische, laag-bij-de-grondse en materialistische elementen in acht te nemen en bekommerd zijn over een «goed georkestreerde» volksraadpleging.

Iedere privé-firma — en ik pleit niet voor de privatisering van de volksraadpleging ...

De heer Tobback, minister van Binnenlandse Zaken, van de Modernisering van de Openbare Diensten, en van de Nationale Wetenschappelijke en Culturele Instellingen. — Men kan ze misschien aanbesteden.

De heer Erdman. — Dat is een idee, de volksraadpleging aanbesteden. Misschien heeft men op het ogenblik zelfs al de naam van een firma voor ogen die het kan waarmaken.

De heer Tobback, minister van Binnenlandse Zaken, van de Modernisering van de Openbare Diensten, en van de Nationale Wetenschappelijke en Culturele Instellingen. — De heer Dieckx kan ze uitbesteden aan een krant.

De heer Erdman. — En vermits een krant snel kan worden gedrukt, is er geen probleem meer! (*Gelach.*)

Is het niet contradictorisch dat degenen, die zich voorstanders noemen van de idee om Europa één te maken, als grote voorstanders van het voorstel, precies nu overhaast en zonder enige begeleiding of voorbereiding absoluut wensen een volksraadpleging te houden? Ik meen dat dit contradictorisch is, tenzij men heel andere doeleinden nastreeft. Wie eerlijk is, komt op de tribune zijn beweegredenen uiteenzetten. Dan kan ieder van ons ze ontleden. Voor de ene is de volksraadpleging misschien inderdaad een publicitaire stunt. Voor de andere is ze mogelijk een goedbedoelde en opbouwende weg naar de eenmaking van Europa. Daarbij gaat men uit van het Italiaanse experiment, terwijl ik het niet voldoende kan laten doordringen dat de Italiaanse Grondwet daarvoor vooraf is gewijzigd. Zulk fundamenteel debat wenst men hier niet. Wie hier zo hardnekkig achter het voorstel staat, heeft andere beweegredenen.

In het voorstel lees ik — en dit was een opklaring in de commissie — dat men de regels volgt, vastgelegd voor de Europese verkiezingen. Ik stel daar een «volle contradictie» vast. Langs de ene kant wensen de eenmakers van Europa — degenen die zich op de tribune tijdens de debatten over de grondwetsherziening zo hebben afgezet tegen het Europa der Volkeren en het Europa der Naties — een volksraadpleging binnen de kieskringen, bepaald voor de verkiezing van het Europees Parlement.

Als men de bevolking wenst te raadplegen, moet men ze in haar geheel raadplegen. Men moet allen raadplegen die op het Belgisch grondgebied wonen en die bekommerd zijn om de eenmaking van Europa. Men wil echter alleen de bevolking per kieskring raadplegen. Men zal mij wellicht antwoorden dat dit om pragmatische, laag-bij-de-grondse redenen van organisatie is. Helemaal niet.

Volgens de Nederlandse tekst worden de stemmen «samengeteld». Volgens de Franse tekst klinkt het suggestiever en spreekt men van «comptabilisés». Wanneer wij de wetgeving overlopen, merken wij dat een hele reeks bepalingen helemaal geen uitwerking hebben en dat bepaalde voorschriften blijkbaar in contradictie staan tot het voorstel. Bij het overlopen van de wetgeving met betrekking tot de Europese verkiezingen, stel ik vast dat deze heel wat efficiënter is, dat welbepaalde modellen van stembiljetten werden aangehecht, dat de stemmingsprocedure wel bepaald was en dat zij tot in het kleinste detail was vastgelegd. Ik herinner mij dat ik mij toen afvroeg waarom alles zo in detail bepaald werd. Dat was om de eenvoudige reden dat het systeem van de vorige Europese verkiezingen enkel voor die ene keer was goedgekeurd, precies zoals dit nu ook het geval is. De volgende keer zullen wij eveneens de volledige wet moeten goedkeuren. Contradictorisch is evenwel dat men nu verwijst naar een volledige wet, terwijl voor bepaalde aspecten de Koning

de modaliteiten zal moeten bepalen. Daarover gaat mijn laatste, ik zou bijna zeggen, angstige, bedenking. Het is niet omdat de minister van Binnenlandse Zaken op zijn eigen manier heeft gereageerd dat ik nu terugga naar dezelfde historische context.

Ik spreek niet over de eventuele impasse waarin men ons nu brengt, over het feit of men de deur opent voor het oude cijskiesrecht, het meervoudig of het enkelvoudig stemrecht. Ik vrees wel dat men plotseling helemaal geen belang meer hecht aan ons kiessysteem. Mijnheer Dehousse, ik knoop even terug aan bij onze gezamenlijke historische achtergrond. Ik kan begrijpen dat anderen mijn angst niet delen. Ik kan hen begrijpen in hun nostalgie naar de oude kiessystemen, naar systemen die bij koninklijk besluit, volgens een evoluerende meerderheid, door een bepaalde regering en mogelijk door een bepaalde minister worden ingesteld. In de historische context van uw partij en de mijne en met degenen die gestreden hebben voor het algemeen stemrecht, kan ik niet aanvaarden dat men abdiqueert, ook al is dit tegenover een regering waarvan uw partij en de mijne, deel uitmaken. Ik aanvaard niet dat men ten voordele van de uitvoerende macht afstand doet van een zo fundamenteel recht van het Parlement en de historische context negeert waarin de verworvenheden van vandaag tot stand zijn gekomen. (*Applaus.*)

M. le Président. — La parole est à M. Dehousse.

M. Dehousse. — Monsieur le Président, monsieur le ministre, mes chers collègues, ce débat, dont on soulignait tout à l'heure les défauts, fait en réalité apparaître un certain nombre de lignes de force qui méritent notre attention. Ces lignes de force varient et, à certains égards, je montrerai brièvement qu'elles mériteraient peut-être un examen très approfondi. Toutefois, celui-ci nous emporterait loin de l'objet de la proposition, qui est d'instaurer, de façon exceptionnelle, car les événements l'exigent, une consultation populaire.

D'aucuns évoquent, en termes éloquents, le rôle de la démocratie parlementaire. Dès lors, comment ne pas être frappé par le sort que les médias — du moins ceux de la Communauté française — réservent aujourd'hui au Parlement? En effet, à la seule annonce de l'avis du Conseil d'Etat, la RTBF déclarait, il y a trois jours, que l'on ne discuterait même plus de ce qui retient aujourd'hui notre attention, à savoir, la proposition de loi et l'idée de l'Euroréférendum tel qu'on le nomme à présent dans le jargon médiatique.

En d'autres termes, l'idée que certains journalistes se font du Parlement, est tombée tellement bas que, dès l'instant où le Conseil d'Etat a rendu un avis, il semble évident que le Parlement n'a plus rien à dire. La décision ne se prendrait déjà plus ni dans cette enceinte ni au sein de la Chambre des représentants, mais bien au niveau d'une magistrature, quelle que soit l'excellence présumée ou réelle de celle-ci.

Le premier mérite du débat d'aujourd'hui est donc de montrer que, pour le meilleur ou pour le pire, c'est le Parlement qui prend la décision.

Ceci me ramène à la trame des remarques que je faisais au début de la discussion générale: notre volonté, loin de soustraire à la capacité parlementaire générale est, au contraire, d'y ajouter.

Je ne reprendrai pas les propos que j'ai tenus, à ce sujet, il y a dix jours, même si, comme M. Erdman, je constate, avec une pointe d'amusement, le renouvellement et l'amélioration de l'auditoire. Comme ce dernier le disait, il y a un instant, avec un brin d'humour, si tous les parlementaires — ô surprise! — n'ont pas suivi les débats d'aujourd'hui, de la première à la dernière minute, de son côté le gouvernement a été successivement et toujours brillamment représenté, par le ministre des Relations extérieures en commission, aujourd'hui, par le ministre de l'Intérieur, déjà présent en commission et, de façon intérimaire, il y a dix jours, par le ministre de la Défense nationale.

Notre groupe ne méconnaît pas les difficultés techniques de la question qui nous occupe; il a, du reste, essayé d'y répondre par certains amendements déposés dans le cadre de la discussion en commission. Ceux que nous avons suggérés ne pouvaient

être tous mauvais puisqu'ils ont provoqué, à plusieurs reprises, l'abstention de M. Erdman.

Dans une matière aussi technique que celle abordée par divers orateurs et par le ministre de l'Intérieur, lors de plusieurs interruptions en cours de débat, le gouvernement était, lui aussi, absolument libre de déposer des amendements.

Il pouvait parfaitement faire valoir, dès le travail en commission, l'une ou l'autre difficulté technique et, partant, la résoudre. Il a choisi de ne pas le faire. Il importe d'ailleurs de souligner qu'aucun amendement gouvernemental n'a été repoussé ni en commission ni en séance plénière.

Cela dit, ma présence à cette tribune est principalement motivée par le fait que nous nous livrons aujourd'hui au premier examen parlementaire de l'ensemble des avis émis en la matière par le Conseil d'Etat. Il s'agit de deux avis complémentaires: d'une part, celui du 15 mai 1985, rendu en assemblée générale, ce qui lui confère un caractère particulièrement majestueux et, d'autre part, le nouvel avis daté du 16 mai 1989, demandé par le Sénat et dont nous venons de prendre connaissance. Ce dernier avis est très largement complémentaire au précédent puisque seize pages sur dix-neuf, si l'on fait abstraction de la page de titre, constituent tout simplement un rappel de l'avis précédent.

Tout à l'heure, un orateur a fait remarquer, avec raison, que la continuité que nous constatons dans les deux avis du Conseil d'Etat, ne nous dispensait pas d'y répondre. Mais, comme l'a dit notre chef de groupe, M. Lallemand, nous y avons déjà largement répondu en commission.

Le Conseil d'Etat opère donc, dans une matière d'une approche que nous savions délicate, une distinction capitale entre le référendum, qu'il qualifie de « décisoire », et la consultation populaire. La première ligne frontière fondamentale de son raisonnement figure en page 4 de l'avis de mai 1985, curieusement sous la forme d'une simple note qui précise que « les expressions « référendum d'avis » et « référendum consultatif ou de consultation » sont fréquemment utilisées en doctrine.

Cependant, pour assurer davantage de clarté dans le présent avis, l'appellation « référendum » sera réservée à des procédures ayant des effets décisores; celle de consultation populaire désignera les procédures qui conduisent tout ou partie de la population à donner un avis à des autorités qui, juridiquement du moins, restent investies d'un pouvoir de décision entier ».

Ceci correspond absolument aux propos que j'ai tenus à cette tribune, voici une dizaine de jours. Plus fondamentalement, c'est en raison de cette distinction que notre groupe avait déposé un certain nombre d'amendements substantiels à la proposition originale. A cet égard, il nous a semblé nécessaire d'énoncer clairement, tant dans le titre de la proposition que dans ses dispositions, notre souhait de ne pas nous rallier à l'idée d'un référendum mais à celle d'une consultation populaire, cette éventualité restant par ailleurs soumise à un certain nombre de conditions.

Dès lors, le fait que le Conseil d'Etat considère le référendum décisoire comme inconstitutionnel, dans l'état actuel des choses — je devrais dire dans l'état actuel de la Constitution — n'est pas un argument qui va à l'encontre de la proposition dont nous débattons.

Par ailleurs, les deux avis du Conseil d'Etat démontrent que le problème de la constitutionnalité ou de l'inconstitutionnalité de la consultation populaire constitue une question plus complexe.

A cet égard, nous avons relevé que, comme d'habitude, le Conseil d'Etat procède à un examen très approfondi de la doctrine.

J'aurais pu formuler le regret que les travaux de la Table ronde constitutionnelle de 1964 n'aient peut-être pas été considérés avec autant d'importance qu'ils le méritaient à mes yeux. Mais ce serait faire un mauvais procès au Conseil d'Etat que de juger son avis sur ce seul point, compte tenu de son rappel, bien utile, de la pratique parlementaire.

Cette pratique parlementaire est estimée peu concluante par le Conseil d'Etat, encore que celui-ci ne puisse dissimuler qu'il

existe un précédent, ce qui constitue évidemment un élément fondamental.

J'ai relevé encore la convergence avec la notion d'enquête parlementaire et des juristes n'auront pas manqué de faire le rapprochement entre cette allusion à la notion du pouvoir parlementaire en matière d'enquête et la notion d'instruction retenue par ailleurs par le Conseil d'Etat pour admettre la légitimité et la constitutionnalité de la consultation populaire dans les matières locales.

Enfin, le Conseil d'Etat mentionne l'argument des pouvoirs résiduels et fait ressortir que cet argument a été bien davantage mis en exergue par la pratique parlementaire que par la doctrine.

Après avoir formulé ces remarques, qui méritaient d'être énoncées, le Conseil d'Etat opère une nouvelle distinction fondamentale. Après avoir distingué le référendum de la consultation populaire, il distingue l'institution permanente de la consultation populaire et son institution occasionnelle. Il conclut que l'institution permanente de la consultation populaire serait inconstitutionnelle. Nous pourrions engager, sur ce point, tout un débat, mais il s'écarterait de celui que nous tenons aujourd'hui qui ne concerne que l'institution occasionnelle d'une consultation populaire.

Le Conseil d'Etat émet à ce sujet une série de considérations, qui me paraissent fort pertinentes, sur le fait que, avec ou sans son accord, du reste, les vingt dernières années parlementaires ont été marquées par un phénomène de régionalisation et de communautarisation qui aurait pu paraître, à bien des égards, anticonstitutionnel à certains moments — en 1974, par exemple — et qui pourtant a eu pour objet et pour effet de répartir des compétences dont cet hémicycle aurait eu peine à imaginer, voici un siècle, qu'elles pouvaient être dévolues à d'autres assemblées devenues souveraines en ces matières.

M. Henrion, vice-président, prend la présidence de l'assemblée

J'ai été, pour ma part, plus attentif encore à deux considérations émises par le Conseil d'Etat, d'une part, sur la compétence locale en matière de consultation populaire et, d'autre part, sur le conflit qui pourrait exister entre la notion de consultation populaire et les compétences régionales et communautaires.

Je voudrais m'attarder un instant sur la consultation populaire dans les circonscriptions locales. En effet, il me semble que le Conseil d'Etat cède à un paradoxe que nous ferions bien de méditer. J'utilise le mot « paradoxe » pour ne pas répéter le terme « contradiction », déjà employé par M. Erdman; je me réjouis d'ailleurs de ce que ce dernier ait rejoint le point de vue qui était le mien il y a dix jours déjà, à savoir que les contradictions ne sont pas le monopole des défenseurs de l'une ou l'autre thèse, mais abondent en la matière.

Que dit, en effet, le Conseil d'Etat de cette consultation populaire locale? Qu'elle est fondée sur la Constitution? Que nenni! Elle serait fondée sur une dépêche ministérielle du 11 décembre 1897, dont l'auteur présumé, le ministre de l'époque, n'est même pas identifié. Il n'empêche que la dépêche a survécu, a donné lieu à une pratique qui, à son tour, inspire le Conseil d'Etat puisque celui-ci, de façon très surprenante à mes yeux, déclare même qu'il n'est pas nécessaire de légiférer pour donner un fondement légal à la pratique déjà suivie en cette matière.

Cette attitude me paraît paradoxale. D'une part, le Conseil d'Etat déclare que le Parlement ne peut agir parce que la Constitution l'interdit, mais il précise, d'autre part, que nous n'avons pas intérêt à agir, car une dépêche ministérielle, qui date presque d'un siècle, a permis à une pratique de se développer. C'est là une contradiction supplémentaire à ajouter à la collection déjà bien fournie que M. Erdman et moi-même avons relevée. En effet, s'il existe une inconstitutionnalité, en quoi une circulaire ministérielle peut-elle y déroger plus ou mieux qu'une loi?

Au surplus, en ce qui concerne les compétences régionales et communautaires, le Conseil d'Etat, s'inspirant des travaux du Centre d'études pour la réforme de l'Etat et des travaux qu'il a menés avant-guerre, émet des considérations pertinentes, mais il n'ose pas prononcer un mot-clé. Je lis ce qui suit en page 18

de l'avis de 1985: « Le Centre d'études pour la réforme de l'Etat constatait déjà que le référendum ouvre la porte à l'agitation politique. Pareille agitation est généralement stérile, mais peut devenir réellement nuisible si elle se produit à propos de problèmes sur lesquels les intérêts des Communautés ou des Régions se trouvent en conflit ou, du moins, en opposition. Comme l'observe Pierre Wigny, dans une consultation référendaire, les positions politiques se figent et s'affrontent. Alors que, dans le cas où deux Régions ou deux Communautés risquent de s'opposer, il convient de rechercher un compromis qui les réconcilie, l'organisation d'une consultation populaire va mettre en évidence des attitudes radicalisées, exclure le dialogue et faire prévaloir sans nuances une solution sur l'autre. »

Tout cela est exact, mais ces considérations ne valent pas seulement dans le cas des compétences régionales ou communautaires. C'est également vrai en ce qui concerne l'usage de la consultation populaire et, a fortiori, du référendum dans ce qu'il faut appeler avec clarté un Etat multinational ou plurinational qui, par son essence même, pose le problème du poids des populations respectives des Communautés et des Régions ou, pour employer un vocabulaire neutre, pose le problème de la volonté des composantes de l'Etat.

Ce n'est pas seulement pour des motifs techniques — même si ceux-ci n'étaient pas absents de notre motivation — que nous avons voulu que les résultats de la consultation populaire que nous souhaitons soient appréciés — comptabilisés, comme a préféré le dire la commission — dans chacune des circonscriptions qui auront à élire les parlementaires européens le 18 juin prochain. C'est précisément pour que l'on puisse mieux tenir compte des nuances que chaque Communauté peut exprimer dans l'expression de sa volonté. Tout nous invite à le faire, à commencer par le précédent de la consultation populaire de 1950.

J'en arrive à l'argument qui a conduit le Conseil d'Etat à conclure, dans son deuxième avis, que la proposition que nous lui avons soumise ne répond pas au prescrit constitutionnel. Il me semble que le raisonnement du Conseil d'Etat est basé essentiellement sur une pensée éminemment respectable de M. Wigny, figurant à la page 16 du rapport. Plutôt que de discuter les commentaires que donne le Conseil d'Etat de cette pensée, je vous donne lecture de ce qu'a écrit M. Wigny: « Il y a des avis qui, lorsqu'ils tombent de certaines bouches, prennent une forme singulièrement impérative. Comment les Chambres élues oseront-elles se dérober aux indications données par la grande voix de la Nation? Le référendum ne sera que prétendument consultatif. En fait, il liera les organes représentatifs. »

Le Conseil d'Etat s'est donc basé sur cet argument pour se prononcer dans l'affaire qui requiert aujourd'hui notre attention. Mais comment n'a-t-il pas vu que, précisément, cet argument ne trouvait pas son application dans le cas présent, et cela pour une raison que j'ai déjà mise précédemment en évidence, à savoir que l'objet même de la consultation populaire se situe en dehors du domaine législatif qui est le nôtre?

La Chambre et le Sénat n'ont pas le pouvoir de voter une loi rendant le Parlement européen constituant. Par conséquent, nous faisons appel à la voix populaire pour qu'elle dise si elle souhaite ou non que l'on s'engage dans ce chemin. Je précise que je reviendrai sur l'idée de l'engagement à prendre. La réponse n'est pas de nature à nous lier puisque le sujet ne relève pas directement de notre domaine législatif. Dès lors, à supposer que l'argumentation du Conseil d'Etat soit convaincante en la matière, considérée de façon générale, elle ne trouve pas à s'appliquer dans le cas qui nous préoccupe.

M. Erdman. — Mais qu'allons-nous faire de cette réponse que vous demandez?

M. Dehousse. — Je ne tarderai pas à vous le dire.

Le présent débat démontre une nouvelle fois, après celui du jeudi 11 mai et les travaux en commission, que nous nous trouvons dans une situation exactement opposée à celle de 1949, et que craignent une grande partie de la doctrine et le Conseil d'Etat, à savoir que l'on aille chercher en dehors du Parlement

une solution qui serait politiquement introuvable en cette enceinte. Ici, même les adversaires de la proposition de consultation sont venus témoigner de leur accord sur le fond. Cela constitue bien la preuve que l'on ne cherche pas contre eux je ne sais quelle majorité extérieure que l'on ne trouverait pas à l'intérieur de l'une des Chambres.

M. Seeuws. — Nous n'avons pas dit cela.

M. Dehousse. — C'est ce qui est dit dans l'avis du Conseil d'Etat; c'est de cet avis que nous discutons et c'est à cet avis que nous répondons. Je précise en ce moment de quelle façon et dans quelles limites le groupe socialiste est d'avis de passer outre à la conclusion du Conseil d'Etat, mais sans méconnaître le cheminement de la pensée de ce dernier.

J'en arrive ainsi au fond du problème. Comment n'aurais-je pas été sensible, comme d'ailleurs n'importe quel socialiste, à deux des objections formulées par nos amis du groupe socialiste flamand, en l'occurrence une objection portant sur la clarté de la question posée et une autre tirée de notre histoire commune? Je songe particulièrement à la référence faite par M. Erdman à tous ceux qui ont lutté, voici un siècle, pour le suffrage universel.

Ces derniers, monsieur Erdman, appartiennent à la même famille que ceux qui, à notre époque, n'admettent pas que la décision politique quotidienne qui est prise au niveau européen, soit désormais retirée aux représentants du peuple et confisquée au profit de « responsables » qui ont surtout la caractéristique de ne pas l'être devant la population.

Nous voulons — je le répète une fois encore — accroître la capacité parlementaire au niveau européen, de façon à combler ce que avec Mme Hanquet et d'autres orateurs, nous avons dépeint à suffisance en commission et en séance publique comme constituant un « déficit démocratique », pour reprendre une expression désormais consacrée, malheureusement d'ailleurs.

Quant au libellé de la question, je puis vous dire qu'il y a eu une large discussion à ce sujet en commission. Sans être ni auteurs ni signataires de la proposition, les membres de mon groupe et moi-même, après avoir accepté son principe à certaines conditions, avons également demandé des amendements sur la formulation même de la question et nous en avons accepté d'autres. Chacun a eu l'occasion de faire valoir son point de vue sur la pertinence de certains termes utilisés, et notamment sur celui d'union?

J'ai la nette impression que ceux qui s'arc-boutent sur la clarté de la question, sur la capacité de compréhension, méconnaissent l'effet global que recherchent les partisans de la proposition.

Je vous livre une comparaison qui paraîtra peut-être audacieuse, mais qui aura le mérite de la clarté. Pour célébrer un mariage, il faut un officier de l'état civil, mais il faut surtout deux conjoints qui répondent l'un et l'autre « oui » à de multiples questions, qui prennent en quelques minutes une série d'engagements sinon, comme jadis, pour l'éternité ou jusqu'à la mort, tout au moins pour un long moment.

Est-on bien certain que, dans chaque cas, les deux conjoints ont réfléchi, avec l'intelligence exponentielle que le Conseil d'Etat ne manquerait pas d'avoir, aux implications de chacune des questions posées? La réponse est évidemment négative, mais les époux connaissent le sens général de la question et c'est l'effet que nous avons essayé de créer dans un moment où, sur le plan européen, malgré le calme qui préside à la préparation des élections européennes en Belgique, nous avons la conviction que l'urgence grandit. A cet égard, je tiens à souligner que je partage sur bien des points l'opinion exprimée par notre collègue, M. Duquesne.

Du reste, Jacques Julliard, éditorialiste français — peu influencé donc par notre débat — écrivait dans le *Nouvel Observateur* en date du 17 mai, c'est-à-dire postérieurement aux travaux de la commission: « Je voudrais dire ici ma conviction mêlée d'un peu d'anxiété: l'Europe n'est pas une fatalité historique. Ni le renoncement ni le renouveau ne sont inscrits dans notre destin. Mais une chose est sûre: si nous laissons à nos

seuls hommes politiques le soin de faire l'Europe, l'Europe ne se fera pas.»

La même conviction nous anime. Il faut aller ancrer l'Europe, une Europe plus démocratique, dans le chef de ceux qui ont quelque chose à gagner si l'idée passe et tout à perdre si elle ne passe pas.

Nous savons bien la portée réduite de la proposition que nous discutons. Dans l'Europe des Douze, elle ne conduira jamais qu'à permettre la manifestation de la volonté de la population d'un seul Etat ou même de deux circonscriptions d'un Etat. Mais cette volonté, même limitée, vise à répondre à une interrogation profonde qui existe ailleurs. C'est notre manière de dire qu'à notre niveau, nous ne nous bornons pas à donner des conseils aux autres sur ce qu'ils devraient faire, mais nous pensons qu'il est nécessaire de faire un geste concret qui nous porte vers l'avant, pour aller plus vite et plus loin sur le chemin du progrès, en vertu d'un proverbe qui a eu son heure de gloire à Pékin — même s'il a été quelque peu contesté ces jours-ci.

En effet, c'est sur une pensée de Mao Tsé-Toung que je vais conclure: «Un voyage de cent mille lieues commence par un seul pas.» (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Gijs.

De heer Gijs. — Mijnheer de Voorzitter, mijn uiteenzetting zal eenvoudig zijn.

Ik bewonder de subtiliteit waarmee juristen kunnen spreken over de adviezen van de Raad van State.

Eigenlijk zou het debat van vandaag moeten gaan over de vraag: wat is het beste, het meest aangewezen en minst betwiste middel om het democratiseringsproces van de Europese besluitvorming te versnellen?

We hadden twee mogelijkheden: enerzijds, de volksraadpleging, anderzijds, meer in de parlementaire traditie, de resolutie. De heer Spitaels had een voorstel van resolutie ingediend. Sommigen, en ik bedoel daar niets pejoratiefs mee, willen blijkbaar een stunt organiseren, iets dat beklijft, dat een historisch keerpunt betekent. Sommigen denken dat een volksraadpleging een schok zal teweegbrengen die het begin zou kunnen zijn van de democratisering van de Europese besluitvorming. Iedereen is vrij aan zijn eigen voorstel de historische betekenis te geven die hij wil, maar iedereen is ook vrij om het schokeffect van een dergelijke vraag waarop het antwoord reeds vaststaat, te betwijfelen. Uit de toespraken van de verscheiden voorstanders van het voorstel — de heer Dehousse is daar gelukkig een uitzondering op — blijkt dat zij niet dieper willen ingaan op de vraag wat het beste middel is om het door allen gewenste doel te bereiken. De meesten gaan ook niet dieper in op de vraag of het geen gevaarlijk precedent is af te wijken van de normale regels van de besluitvorming en voor de tweede keer in onze parlementaire geschiedenis een volksraadpleging te houden.

Men kan zich in deze discussie afvragen of sommigen niet een beetje bewust op verwarring aansturen door de begrippen democratisering van de Europese besluitvorming en bureaucratisering van besluitvorming door elkaar te gooien. Het getuigt van intellectuele oneerlijkheid de tegenstanders van het referendum bij de publieke opinie voor te stellen als tegenstanders van meer democratisering in Europa.

Ik zal vandaag niet dieper ingaan op de grondwettelijke bezwaren tegen het referendum. Sommigen proberen die bezwaren te relativiseren, anderen leggen er speciaal de nadruk op. Een zaak is duidelijk: de discussie over de grondwettigheid van het referendum is al een eeuw aan de gang.

En het is ook een feit dat de onzekerheid over de al dan niet grondwettigheid van het referendum tot gevolg heeft gehad dat er sedert het ontstaan van België nog maar één enkele volksraadpleging werd georganiseerd waarvan de gevolgen trouwens moeilijk als een groot succes kunnen worden beschouwd.

Ann. parl. Sénat de Belgique — Session ordinaire 1988-1989
Parlem. Hand. Belgische Senaat — Gewone zitting 1988-1989

Trouwens, hoe belangrijk de democratisering van de Europese besluitvorming ook moge zijn, geen enkele voorstander van het huidige wetsvoorstel heeft bij mijn weten ooit voorgesteld om de kiezer te raadplegen over bijvoorbeeld de hervorming van onze instellingen, over de vraag of België een federaal of een confederaal land moest worden of een unitaire Staat moest blijven, over het probleem Voeren, of over nog andere problemen die voor de toekomst van ons land niet zonder belang zijn. De indianen van dit voorstel gaan ervan uit dat het resultaat van de volksraadpleging een schokeffect zal veroorzaken waardoor men zal kunnen starten met de waarachtige democratisering van Europa.

Ook de vorige spreker heeft hierop de nadruk gelegd. Dit betekent dat de indianen van het voorstel — terecht — denken de resultaten van de volksraadpleging vooraf te kennen.

Indien men echter de resultaten van een volksraadpleging vooraf kent, dan heb ik toch vragen omtrent de diepte van het schokeffect dat die raadpleging kan veroorzaken. Er kan een schokeffect zijn, indien blijkt dat maar een nipte meerderheid of zelfs een minderheid ja antwoordt op de gestelde vragen. De indianen, en wij ook trouwens, verwachten echter een overweldigende meerderheid van ja-stemmen bij een eventueel referendum.

Zelfs indien men geen rekening wenst te houden met de ernst van de vraag of wij naar aanleiding van de Europese verkiezingen de gewone parlementaire besluitvorming moeten vervangen door een volksraadpleging, dan moet men toch de vraag kunnen stellen naar het nut van een volksraadpleging waarvan het resultaat vooraf gekend is.

Hoe kan men een schokeffect bereiken of hoe kan men spreken van een historisch keerpunt, wanneer iedereen nu al weet dat een overgrote meerderheid van de burgers ja zal antwoorden op de twee vragen, terwijl maar een bijzonder kleine meerderheid van de burgers de draagwijdte van de vragen zal begrijpen?

Zoals sommigen van u weten, heb ik zelf een deel van mijn leven besteed aan het stellen van vragen aan de bevolking, niet aan de hele bevolking, maar aan een deel ervan door middel van steekproeven, onder meer over politieke onderwerpen. Zowel de eerste als de tweede vraag die in het wetsvoorstel worden voorgesteld, zouden nooit een proefenquête overleven. Ik geef nog altijd lessen over marktanalyse en opiniepeilingen aan een hogeschool en ik ben van plan de vragen in een cursus op te nemen om aan te tonen hoe slecht en misleidend vragen soms worden geformuleerd.

Om de draagwijdte en de betekenis van de vragen te doen doordringen, zou er vandaag al gedurende twee maanden een intensieve informatiecampagne in de pers moeten zijn gevoerd. Niemand is echter bereid zo'n informatiecampagne te financieren. Niemand is trouwens ook bereid het tegengestelde te beweren. Niemand in deze zaal zal immers bij een eventueel referendum negatief antwoorden.

Welke conclusie zullen de indianen van het wetsvoorstel trekken, indien tegen alle verwachtingen in blijkt dat slechts een nipte meerderheid of maar een minderheid bevestigend op de vragen antwoordt? Deze hypothese is totaal onwaarschijnlijk, maar toch moet men er rekening mee houden, want anders heeft het geen zin vragen te stellen aan de bevolking. Zullen zij dan als goede democraten hun houding wijzigen aangaande de Europese besluitvorming of zullen zij dan blijven ijveren voor de verwezenlijking van de democratisering tegen de wil van de bevolking in?

Veronderstel dat dit referendum wordt georganiseerd in de 12 landen van de Europese Gemeenschap, met een publieke voorlichtingscampagne weliswaar, en dat in een aantal landen van de Gemeenschap een meerderheid negatief antwoordt op de vragen, wat niet uitgesloten is, welke politieke besluiten zullen de voorstanders van de volksraadpleging hieruit dan trekken?

Deze vragen lijken absurd, maar ik stel ze om aan te tonen dat het organiseren van een referendum waarvan het resultaat

vooraf is gekend en het niet-organiseren van volksraadplegingen over even belangrijke onderwerpen waarvan het resultaat niet vooraf is gekend, getuigt van een vrij eigenaardige mentaliteit. De heer Dehousse heeft trouwens toegegeven dat de vragen zoals zij in het wetsvoorstel worden geformuleerd, door een grote meerderheid van de bevolking niet zullen worden begrepen.

De heer Dehousse beweert dat het gaat om een signaal dat de mensen zullen geven, want in grote lijnen zullen ze wel de tendens van deze vragen zien en begrijpen dat het om Europa gaat. Kunnen de voorstanders van het wetsvoorstel, wanneer ze moeten toegeven dat de precieze betekenis van de vragen door de meerderheid van de bevolking niet zal worden begrepen, nog blijven ijveren voor het organiseren van een referendum?

Betekent zulks dat wij de idee van een referendum in alle omstandigheden en tegen beter weten in, verwerpen? Wij mogen nooit zeggen «nooit» en evenmin «altijd», maar aan enkele belangrijke voorwaarden moet toch worden voldaan om het instrument van het referendum op te nemen in ons arsenaal van middelen tot politieke besluitvorming.

In een democratie — en dat moeten de indieners van het voorstel ook weten — is het bestaan van een Grondwet die de democratische rechten en vrijheden waarborgt, van essentieel belang. Dat zal ook in Europa zo zijn. Daarom moet zeer voorzichtig worden omgesprongen met de interpretatie van de Grondwet en moet zoveel mogelijk de voorzichtige interpretatie worden gehanteerd.

Een eerste voorwaarde zou dus zijn dat het principe van de volksraadpleging expliciet in de Grondwet wordt ingeschreven.

Een tweede mogelijke voorwaarde is, dat de algemene regels van de organisatie van de volksraadpleging en de implementatie van de resultaten — wat doet men met de resultaten, hoe dwingend zijn zij, in welke mate moet er rekening mee worden gehouden — wettelijk zijn vastgelegd.

Een derde voorwaarde is dat de aan de bevolking gestelde vragen niet handelen over de middelen om een doel te bereiken. Het is de taak van het Parlement, van de mandatarissen, een weg te bepalen om een bepaald doel te bereiken. De vragen die eventueel, wanneer aan alle voorwaarden is voldaan, aan de bevolking kunnen worden gesteld, moeten handelen over het doel, de finaliteit. Het moet hier gaan over een fundamentele optie voor de toekomst.

Een laatste voorwaarde die ik mij kan inbeelden is dat de vragen slechts een enkel onderwerp mogen hebben en dat zij derwijze moeten worden geformuleerd dat de draagwijdte kan worden begrepen door een ruime meerderheid van het kiezerskorps. Het is zeer ondemocratisch het kiezerskorps vragen te laten beantwoorden waarvan men vooraf weet dat slechts een klein deel van het kiezerskorps de draagwijdte en de betekenis zal begrijpen.

Welnu, aan geen enkele van de opgesomde voorwaarden werd voldaan. Daarom zullen wij dit voorstel blijven bestrijden. Wij hopen dat de auteurs van het voorstel aan wier democratische en Europese gevoelens wij niet durven twifelen, in staat zullen zijn betere en doelmatiger middelen te bedenken om het democratisch proces in Europa te versnellen, wat wij trouwens allen in dezelfde mate wensen. (*Applaus.*)

M. le Président. — La parole est à M. Wintgens.

M. Wintgens. — Monsieur le Président, vous me permettez de regretter qu'un problème aussi respectable que celui de l'organisation ou non d'une consultation populaire en faveur de l'Europe, que celui de mettre sur orbite une procédure dont l'objectif essentiel est de sensibiliser notre opinion sur les enjeux incommensurables d'une Europe unie, soit l'objet d'un débat empreint d'une certaine précipitation, alors que l'échéance du 18 juin était connue depuis très longtemps, et même empreint, ajouterai-je, d'un manque de sérénité qui devrait pourtant le caractériser.

Après le vote de la commission des Relations extérieures et après le vote intervenu dans cette enceinte lors de la dernière

séance, nous avons à intégrer dans notre réflexion l'avis que nous a donné, dans sa sagesse présumée, le Conseil d'Etat.

Est-il encore possible, sinon pertinent, de rappeler que les avis dont question ne sont pas contraignants par nature et que nous connaissons précisément, en politique européenne, un précédent célèbre qui a consisté à faire fi de l'avis donné à l'époque, lors du grand débat sur la Communauté européenne de défense, de regrettable mémoire?

Où en serions-nous dans le processus d'unification si M. Mendès France et sa majorité ne s'étaient, à l'époque, opposés au projet? Il n'est pas exclu de rêver si l'on est vraiment conscient de l'importance d'une Europe unie.

Ma brève intervention se situera néanmoins d'abord au niveau des développements rédigés par le Conseil d'Etat. Si je dois tenter de résumer l'argumentation du Conseil d'Etat, il me paraît qu'on peut la synthétiser en cinq points que j'essaierai de développer par la suite.

1. Le référendum de décision est inconstitutionnel.

2. Le référendum de consultation, c'est-à-dire d'avis, n'est pas en soi inconstitutionnel.

3. Si une consultation populaire cache, en réalité, un référendum de décision, elle devient inconstitutionnelle.

4. Or, dans l'intention des auteurs de la proposition, la consultation organisée n'est, en réalité, qu'une forme de référendum de décision.

5. Et, c'est la conclusion de l'argumentation, la consultation, telle qu'elle est prévue, est inconstitutionnelle.

Si je reprends les différents éléments de cette argumentation, je puis, sur certains points, partager l'avis du Conseil d'Etat; par contre, sur d'autres, je suis obligé de m'en distancer.

En ce qui concerne le premier point, le référendum de décision, personne ne met en doute qu'il est inconstitutionnel. Nous sommes dans un régime de démocratie parlementaire. Si, effectivement, tous les pouvoirs émanent de la Nation et ce, en vertu des articles 26 et 32 de la Constitution, ils sont exercés suivant les modalités établies par la Constitution, à savoir nécessairement à travers des assemblées représentatives.

En ce qui concerne le deuxième point, le recours à la consultation populaire, le Conseil d'Etat a eu l'occasion, à plusieurs reprises, de se prononcer sur le référendum purement consultatif, notamment à propos de l'avis qu'il a émis sur cinq propositions de loi en 1985; on l'a maintes fois rappelé.

Que nous dit-il? Je le cite: «La question de savoir si le pouvoir législatif peut recourir à une consultation populaire, n'a jamais été définitivement tranchée par des Chambres législatives ayant l'autorité de Chambres constituantes et, par conséquent, cette question reste ouverte.» Et plus loin, dans le même avis, il indique: «Sans doute peut-on admettre, avec le Centre d'études pour la réforme de l'Etat, que nulle disposition constitutionnelle n'interdit formellement au législateur de décider qu'une question déterminée sera posée aux électeurs.» Et d'ajouter: «On peut encore suivre le Centre d'études lorsqu'il observe que l'objection que la réponse des électeurs consultés va lier moralement le pouvoir compétent, est une objection de pur fait étrangère au droit constitutionnel.» Il termine en disant «que la réponse des électeurs ne peut constituer que l'expression d'un simple avis ou même seulement l'expression d'une opinion».

Donc, dans l'esprit du Conseil d'Etat, la consultation populaire qui consiste à recueillir le sentiment de la nation sur un point déterminé n'est certainement pas inconstitutionnelle.

Voyons le troisième argument. Le Conseil d'Etat apporte cependant une réserve importante lorsqu'il précise que si une consultation populaire cache en réalité un référendum de décision, elle devient, bien entendu, inconstitutionnelle. A ce sujet, il s'exprime de la manière suivante: «Si le législateur qui veut organiser une consultation des citoyens sur une question déterminée sait que la réponse qui lui sera faite s'imposera sûrement à lui ou qu'il soit en tout cas décidé de prendre une décision conforme au vœu de la majorité des électeurs, le caractère consultatif de ce recours aux citoyens est artificiel, voire purement fictif. En effet, précise le Conseil d'Etat, «lorsque la

réponse est fournie dans un sens ou dans un autre par les citoyens sur une question controversée, il serait paradoxal pour l'autorité constitutionnellement compétente de ne pas prendre la décision souhaitée et encore davantage d'en prendre une qui s'écarterait de la volonté exprimée par une majorité de citoyens». Cela signifie que, dans l'opinion du Conseil d'Etat, dès lors qu'il a recouru à une consultation populaire, c'est vraisemblablement parce qu'il entre dans les intentions du législateur de suivre l'opinion qui se sera dégagée de cette consultation. «Dès lors», dit le Conseil d'Etat, «cette consultation populaire est inconstitutionnelle, car elle a un caractère décisionnel.»

M. Swaelen, président, reprend la présidence de l'assemblée

Je crois que le Conseil d'Etat a raison lorsqu'il dit que, si un acte a été fausement qualifié, les autorités compétentes doivent lui donner sa véritable qualification. C'est un principe général de notre droit. Mais le raisonnement du Conseil d'Etat est contestable lorsqu'il opère une requalification en se fondant sur les intentions du législateur.

Ceci m'amène aux quatrième et cinquième points de l'argumentation du Conseil d'Etat.

Dans la problématique qui nous occupe et à propos des questions posées aux citoyens, le Conseil d'Etat estime que les intentions des auteurs de la proposition sont «que les trois branches du pouvoir législatif ayant recueilli l'opinion du peuple prennent ensuite des initiatives conformes à la volonté des citoyens qui se sera exprimée». Et, dit le Conseil d'Etat, dans la mesure où les pouvoirs législatif et exécutif se sentiront liés par cette consultation, celle-ci prend un caractère de type décisionnel et est donc contraire à la Constitution. C'est sur ce point que je ne puis me rallier à l'interprétation du Conseil d'Etat.

Le Conseil d'Etat n'a pas à se substituer à la conscience du Parlement et encore moins à définir quelles sont ses intentions. Ce que nous ferons de l'avis recueilli est un problème d'opportunité politique. Il appartient au législateur, voire à l'Exécutif, de l'apprécier et d'en déduire les suites qui lui seront éventuellement réservées. Le Conseil d'Etat n'est pas l'interprète de la pensée du législateur. Il me paraît étrange de condamner la proposition sur la base d'une simple intention qui relève d'un choix politique que le Conseil d'Etat ne peut préjuger.

Si toute l'histoire de cette institution démontre bien qu'elle est en droit de contrôler la constitutionnalité des textes qui lui sont soumis par un examen prudent et discret, étant donné le rôle purement juridique et technique que le Conseil d'Etat est appelé à jouer à l'égard du Parlement, il m'apparaît pour le moins étrange qu'il puisse qualifier d'inconstitutionnelle une proposition de loi en se fondant sur des intentions présumées du législateur.

C'est la raison pour laquelle le groupe PSC maintient son point de vue en ce qui concerne la proposition qui vous est soumise et qu'il votera donc, conscient que par son vote, il ne viole la Constitution ni dans son texte ni dans son esprit.

L'avis rendu est donc loin de nous inciter à revenir sur la décision prise par notre commission des Relations extérieures. Notre position fut constante et le reste: tout ce qui peut faire progresser l'Europe de laquelle nous attendons tant ne peut être négligé.

Nous souhaitons la consultation populaire car elle nous permettra de mobiliser davantage l'électorat et nos populations qui demandent à être motivés, exaltés par ce défi historique ou tout simplement mieux informés sur les grands enjeux appelés à sceller notre destin dans les prochaines décennies.

Un des objectifs de l'Europe de 1992 et du marché de 1993 n'est-il pas de tendre à combler, comme on l'a souvent dit, un grave déficit démocratique où l'on constate que les parlements nationaux se sont dépouillés, non en faveur d'un Parlement européen, mais bien d'un Conseil des ministres qui se réunit à huis clos.

Un surcroît, un excès de sage démocratie — encore faudra-t-il que la sagesse l'emporte — ne peuvent nous déplaire à priori. Ce fut la raison de notre attitude d'emblée favorable. Des questions à l'électeur rédigées plus simplement auraient eu notre préférence si nous avions pu la faire prévaloir.

Alors que l'Europe fut longtemps considérée comme le centre de la planète, centre qui s'est déplacé sur l'Atlantique et qui, depuis 1984, se situe aux confins du Pacifique, il nous apparaît de plus en plus que le potentiel immense de l'Europe qui sera peut-être le nôtre demain ne sera opérationnel que dans une convergence des douze nations actuelles.

Devant les événements historiques que nous connaissons ces derniers mois et même ces derniers jours, en URSS, en Hongrie, en Pologne et en Chine, nous devons prendre conscience que l'histoire est en marche. Présentement, elle chevauche. Sachons que la république fédérale d'Allemagne qui voulait et qui veut encore la même Europe que nous, ne pourra longtemps ignorer les mutations qui se vivent heureusement à son levant.

L'histoire peut subir une accélération telle que nous pourrions regretter amèrement tout nouveau retard. Nous espérons que la consultation pourra infléchir ou, mieux encore, mobiliser non seulement notre opinion mais également celle de nos voisins. Nous ne pouvons négliger une telle opportunité, un tel processus de prise de conscience, une telle manière de transcender le débat et de l'élever au-dessus de nos clivages habituels. C'est le vœu du PSC. Je souhaite, car la réussite en dépend, qu'il soit partagé le plus largement possible. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Seeuws.

De heer Seeuws. — Mijnheer de Voorzitter, ik had gevraagd om als laatste spreker het woord te mogen nemen omdat ik, na het duidelijke advies van de Raad van State over het ongrondwettig karakter van een zogenaamde «consultatieve volksraadpleging» over de Europese Unie, hoopte dat de indianers zo verstandig zouden zijn geweest om niet verder aan te dringen en het dus niet nodig zou zijn geweest om nog eens alle argumenten te ontwikkelen met het doel, zoals wij dat ook in de commissie hebben kunnen doen, diegenen die nog twijfelen te overtuigen. Ik geef toe dat het debat anders is verlopen dan ik had gedacht.

Aangezien men echter het probleem grondig wou uitdiscussieren, zijn we wel verplicht geweest om met verscheidene leden van de SP-fractie het woord te nemen om in te gaan op het inhoudelijke aspect van het wetsvoorstel, namelijk de middelen om aan het Europees Parlement een grondwetgevende opdracht te geven, waarvan we allen in grote mate twijfelen te overtuigen. Dat kan niet genoeg worden beklemtoond aangezien hier soms het omgekeerde wordt verondersteld.

Verder handelt dit voorstel van wet ook over het ongrondwettig karakter van de volksraadpleging of het referendum in het kader van onze politieke traditie van representatieve vertegenwoordiging van de burgers door het algemeen stemrecht en over de praktische onmogelijkheid om nu nog tegen 18 juni een volksraadpleging te organiseren en de bevolking voldoende voor te lichten over de draagwijdte van de ingewikkelde vragen die haar worden voorgelegd en die met ja of neen moeten worden beantwoord.

Tenslotte worden nog eens alle politieke argumenten herhaald tegen het houden van referenda en wordt nog maar eens ten overvloede het bewijs aangevoerd dat men, door het niet verplicht maken om te antwoorden op de «consultatieve volksraadpleging» — daar is men tot op heden in het debat weinig op ingegaan —, de Europese kiezers in totale verwarring worden gebracht. Wellicht zullen velen, met een zucht van verlichting, denken ook niet verplicht te zijn om hun stem uit te brengen voor de Europese verkiezingen zelf, wat een ramp zou zijn voor ons allen.

Wij hebben er zeker goed aan gedaan om het advies van de Raad van State in te winnen over dit wetsvoorstel dat — het zij nog maar eens herhaald want dit is ons fundamenteel bezwaar — langs een omweg en op een ongeoorloofd drafje een ongrondwettige volksraadpleging wil institutionaliseren en dan nog over

een materie waarover bijna iedereen het roerend eens is, zoals blijkt uit de resolutie die in de Kamer van volksvertegenwoordigers op 27 april jongstleden werd goedgekeurd.

De Raad van State heeft op alle juridische en grondwettige bezwaren gewezen en duidelijk geconcludeerd — maar hierop is, met uitzondering van de heer Dehousse, nog niemand dieper ingegaan — dat het voorstel de uitvoerende macht, de wetgevende Kamers en zelfs de Grondwetgever ertoe zou willen brengen om beslissingen te nemen betreffende de bevoegdheden die hun krachtens de Grondwet zelf nog niet zijn toegewezen en dat het dientengevolge niet verenigbaar is met ons grondwettelijk systeem. Ongeacht elke overweging in verband met besluiten die vroeger werden genomen heb ik het besluit van de Raad van State in verband met dit wetsvoorstel begrepen in die zin dat het niet verenigbaar is met ons grondwettelijk systeem. Het komt er voor ons op aan te weten of wat wij hier doen grondwettelijk kan en of het verstandig is de poort naar volksraadplegingen te openen zonder daarover te hebben gedebateerd in het kader van een eventuele wijziging van grondwetsartikelen.

Er blijft ons enkel nog maar eens de politieke bezwaren te herhalen die wij ook in de commissie hebben ontwikkeld, maar waarvan, zoals ik in de pers heb vernomen, de Raad van State geen kennis heeft gekregen. Het is trouwens opmerkelijk dat de Raad van State slechts één aspect behandelt en andere knelpunten die ook in de commissie werden besproken onaangeroerd laat.

Als wij de pers mogen geloven — en meestal is zij beter of in elk geval vroeger ingelicht dan wij — kreeg de Raad van State het verslag van de commissie niet ter inzage, hoewel het, zij het gestencild, toch ter beschikking was. Deze opmerking is in dit debat niet onbelangrijk.

We wezen er reeds op dat het referendum overbodig is omdat de Belgische politici het er met een grote meerderheid over eens zijn dat het Europees Parlement een nieuw ontwerp van EG-verdrag, tot verwezenlijking van de Europese Unie kan en mag opstellen.

Het referendum is dus niet alleen overbodig, maar ook praktisch moeilijk verwezenlijikbaar, omdat de tijd hiertoe ontbreekt, daar de Europese verkiezingen reeds plaatshebben op 18 juni 1989. Er werd reeds ten overvloede op gewezen dat de vertraging niet aan ons is te wijten, maar aan degenen die het referendum willen organiseren.

Het argument dat overblijft is dan: «De oprichting van een Europese federale Unie is van zo groot belang dat ze niet kan plaatshebben zonder een duidelijke en bewuste participatie van de burgers.» Daar ligt juist het probleem. Biedt dit wetsvoorstel de mogelijkheid die doelstelling te bereiken?

Het referendum zou dan gebruikt worden als middel om de politieke participatie van de burger te bevorderen want volgens een opiniepeiling zou 74 pct. van de Belgische bevolking er voorstander van zijn.

Uit een rechtsvergelijkende studie blijkt echter dat het referendum niet noodzakelijk tot een verhoogde participatie van de burger leidt.

De Zwitsers hebben een lange traditie van referenda. Sommigen van ons hebben, samen met Kamerleden, tijdens een verblijf in Zwitserland vernomen hoe labiel de participatiegraad en de waarde van de uitspraak van sommige referenda wel zijn.

De gemiddelde opkomst voor referenda in Zwitserland ligt tussen de 30 en 40 pct. Dat is weinig.

Politieke participatie hangt vooral samen met scholing, bezit, macht en informatie. Dat weet ook de indiener van dit voorstel zeer goed. Als men het systeem van referenda op een democratische manier wil inbrengen in onze Grondwet, moet men vooraf rekening houden met die aspecten, wil men tot echte resultaten komen.

Er zijn echter nog vele argumenten die bedenkingen oproepen en tegen het referendum pleiten.

Ons politiek systeem wordt gekenmerkt door rationele besluitvormingsprincipes, waarin de ideeën op de achtergrond ertoe leiden dat de besluiten worden genomen door vertegen-

woordigers, door het volk gekozen. Het referendum doorbreekt die principes.

We leven inderdaad in een systeem van representatieve vertegenwoordiging. In eenzelfde advies wees de Raad van State er reeds op dat het consultatieve referendum op fundamentele bezwaren stuit die ontleend zijn aan de Grondwet en aan de algemene beginselen van het Belgisch publiek recht.

In een democratisch systeem moeten de gezagsdragers de openbare mening voorgaan, en niet noodzakelijk de publieke opinie volgen.

In de resolutie van het Europees Parlement voor de totstandbrenging van een Europese Unie van 16 februari 1989 wordt overigens in considerans 5 slechts gewezen op: «de lid-staten waar de mogelijkheid bestaat» om een referendum te organiseren. Tot nader order is een referendum echter strijdig met onze politieke cultuur en met de democratische instellingen die wij kennen.

Besluitvorming geschiedt volgens openbare en vaste procedures, waarvan de kern wordt gevormd door een afwegen van belangen. Het belang van de grootste of machtigste groep hoeft niet steeds te worden gehonoreerd.

Minderheden zijn — gelukkig — in een parlementaire democratie niet zonder invloed of macht. Een referendum geeft nooit macht aan minderheden, het is de meest ongunstige uitspraak van een meerderheid.

Het referendum versluiert en verdoezelt de tegenstelling en dat betekent de dood van het politiek debat en van ons democratisch bestel. In een parlementaire democratie weet men wat de vertegenwoordigers, verkozen door het volk, via de politieke partijen willen en kan men waarnemen hoe ze zich gedragen.

Men kan trachten ze te beïnvloeden, ze van mening te doen veranderen en men kan ze na vier jaar wegsturen. Wat doen we echter met ons parlementair systeem wanneer de bevolking zich over een aantal politieke vragen door middel van een referendum heeft uitgesproken?

In 1983 waren in Zwitserland, behalve één, uitgesproken racistische partij, alle politieke partijen voorstander van een wet om buitenlanders meer rechten te geven. Een referendum wees het wetsvoorstel af. Tegen wie moeten bijvoorbeeld organisaties van buitenlanders dan actie voeren? In ons systeem weet men wel wat men moet en kan doen.

Politieke vragen zijn niet altijd met een simpel ja of neen te beantwoorden. De werkelijkheid en bijgevolg de vragen in onze maatschappij zijn ingewikkeld en daarom is ook de politiek ingewikkeld. Bovendien veranderen wetenschap en samenleving zeer snel. Ook politieke inzichten hebben een beperkte levensduur. Een referendum, dat nu eenmaal niet elk half jaar kan worden herhaald, legt een besluit voor lange tijd vast, langer dan verstandig en goed is.

In de commissie heb ik reeds gezegd — en dat werd mij door sommigen kwalijk genomen — dat het referendum de sociale vooruitgang tegenhoudt. In een parlementaire democratie zijn sociale eisen het voorwerp van onderhandelingen, compromissen en afspraken, meestal tussen politieke partijen en niet zelden onder druk van de omstandigheden.

De realisatie van de achturige werkdag en het algemeen kiesrecht werden in het begin van de eeuw door socialisten binnengehaald in onderhandelingen onder andere met de toen sterke christelijke partijen, die in ruil de gelijkstelling van het bijzonder onderwijs realiseerden.

Uit de geschiedenis zijn vele andere voorbeelden te geven. Zou het referendum deze en andere verworvenheden ook hebben gebracht? In Zwitserland kent men nog steeds niet overal het vrouwenkiesrecht. Onlangs werd in het intussen bekende Appenzell het vrouwenkiesrecht via een volksraadpleging categoriek afgewezen. In Ierland werd de echtscheiding in een referendum afgewezen.

De uitslag van een referendum, alsmede de interpretatie van die uitslag, worden bepaald door de formulering van de vraag die in het referendum wordt voorgelegd. Velen hebben het daarover al gehad.

Met de formulering is alle denkbare manipulatie mogelijk. De Spaanse regering formuleerde enige jaren geleden de vragen in het referendum over de NAVO zodanig dat de regering zowel met een «ja» als met een «nee» de NAVO trouw kon blijven.

Naast grondwettigheidsbezwaren wijst de Raad van State nog op een ander bezwaar, dat steunt op overwegingen betreffende de noodzaak van een harmonische coëxistentie tussen de verschillende componenten van de Belgische Staat, namelijk de Gemeenschappen en de Gewesten.

Dit is voor ons een nieuw terrein. De overdracht van de bevoegdheden dreigt te worden doorkruist door dergelijke referenda.

De heer Dehousse heeft trouwens gewezen op de bedenking van het Studiecentrum voor de hervorming van de Staat, dat «referenda politieke agitatie uitlokken». Zo'n agitatie kan uitermate schadelijk zijn voor de samenhang van ons politiek bestel wanneer de belangen van de Gemeenschappen of de Gewesten met elkaar in conflict zouden komen, of in tegenstelling tot elkaar zouden staan.

Terwijl er in het geval dat twee Gewesten of twee Gemeenschappen met elkaar in botsing dreigen te komen precies naar een compromis moet worden gezocht dat ze weer met elkaar verzoent, zal het houden van een volksraadpleging geradicaliseerde standpunten doen uitkomen, de dialoog uitsluiten en de ene oplossing ongunstiger op de andere doen prevaleren.

Dit is geen losse beschouwing. Ik kan ze hard maken met concrete feiten en vragen.

In een studie wijst Johan Vande Lanotte op de mogelijkheid om de uitslag van een referendum via de media te beïnvloeden.

Hij wijst eerst op de onduidelijke band tussen referendum en participatie en zegt:

«Meer fundamenteel is de tweede opmerking. Deze vloeit voort uit een gerichte observatie van de laatste jaren waarbij we hebben gepoogd de uitslag van een aantal belangrijke referenda te voorspellen.

De voorspelling was gebaseerd op een onderzoek naar de machtsstructuren in de media en het al dan niet koppelen van het voortbestaan van de regering aan de uitslag van het referendum.

Tot onze eigen verbazing leidde dit tot een bijna volkomen voorspelbaarheid. De laatste test was het NAVO-referendum in Spanje. Op basis van de beide criteria kon een overwinning van de pro-NAVO-kiezers worden verwacht. Omdat dit de dag vóór het referendum onwaarschijnlijk leek, meenden we het einde van de theorie te zullen beleven. Dat dit niet gebeurde bevestigt de sterkte ervan.

Schematisch komt deze theorie erop neer dat bij een referendum niet de stem van de burger, maar wel de stem van de media beslist.»

Spreekers die mij op deze tribune zijn voorgegaan, spraken hun verwondering uit over de conclusies van de pers over de besluiten van de Raad van State over dit voorstel. Is dit geen treffend bewijs van de manier waarop de media ons kunnen beïnvloeden?

Ook ik heb mij laten beïnvloeden door de media tot ik de tekst in handen kreeg. De burger is inzake het referendum dermate te beïnvloeden dat er in feite geen sprake meer is van een hogere participatie.

De beïnvloeding van de kiezer wordt bovendien versterkt door allerlei kleine ingrepen van de aan de macht zijnde regeringen, door de mogelijkheid voor de regering om haar lot aan de uitslag van het referendum te koppelen, wat uiteraard ongezonder is.

Beide factoren zijn geen onveranderlijke gegevens. De beïnvloedingsmogelijkheden hebben veel te maken met de structuur van de media maar ook met de ideologische en culturele vorming van de bevolking. Ook het koppelen door de regering van haar lot aan de uitslag van het referendum is geen constante.

Bovendien zijn de gegevens verschillend naargelang het niveau waarop het referendum wordt gehouden. De «reproductie van

de machtsstructuren» zal bijvoorbeeld op gemeentelijk niveau makkelijker kunnen worden overwonnen, alleen al omdat de financiële drempel voor het voeren van propaganda veel kleiner is.

Deze opmerkingen kunnen opnieuw zonder moeite op nationale verkiezingen worden overgebracht. Bij verkiezingen lijkt de partijkeuze, met alle ideologische en culturele connotaties een zeer belangrijke rol te spelen, waardoor de keuze minder wordt bepaald door de specifieke campagne, eventueel geaxeerd op één punt, dan wel door een meer algemene opvatting van de burger over de politiek als dusdanig.

Mijnheer de Voorzitter, tot besluit nog twee laatste argumenten die bepalen op welke manier onze fractie zal stemmen.

Ik wees er in de commissie reeds op dat het wellicht niet toevallig is dat de voorstanders van het invoeren van referenda ook voorstanders zijn van het afschaffen van de kiesplicht. Ik kreeg hierop vele boze reacties van sommige liberale collega's. Totaal ten onrechte, want iedereen herinnert zich nog het voorstel van PVV-kamerlid Ward Beysen om de kiesplicht af te schaffen. Het PVV-congres is toen echter niet zover willen gaan onder druk van interne en externe reacties.

De pers besteedde echter breedvoerig aandacht aan dit voorstel en ook Ward Beysen motiveerde toen zeer uitvoerig zijn standpunt, dat hij het standpunt van zijn partij noemde.

Eigenlijk moeten we nu spreken van een «opkomstplicht», een moeilijk en lelijk woord. De kiezer moet wel naar het dichtstbijgelegen «stemhokje» gaan, maar hij is niet verplicht om werkelijk zijn stem uit te brengen en kan dus blanco stemmen. De «stemplicht» werd ingevoerd bij de grondwetsherziening van 1893, gelijktijdig met het invoeren van het meervoudig algemeen stemrecht. De toenmalige, «feitelijke» Eerste minister, August Beernaert, verdedigde de inschrijving in de Grondwet van de opkomstplicht. Hij benadrukte dat stemmen niet alleen een recht was, maar een functie die in het algemeen belang moet worden uitgeoefend. «Zoals de gezworene verplicht meewerkt aan de rechtsprekende taak van de Staat, zo werkt de kiezer verplicht mee aan de wetgevende taak. Omdat de wet de uitdrukking zou zijn van de nationale wil en opdat het Parlement als wetgever die nationale wil zo nauwkeurig mogelijk zou belichamen, moet die wil tot uiting worden gebracht. Dat is niet het geval als de kiezers weigeren naar de stembus te gaan.»

Beernaert waarschuwde toen al voor het gevaar van het toenemend absenteïsme van de kiezers, zeker als het stemrecht algemeen werd, maar niet verplicht. Op het verwijt dat de opkomstplicht afbreuk doet aan de vrijheid van de burgers, antwoordde de «premier» toen dat de vrijheid er niet kan in bestaan zich aan zijn plicht te onttrekken.

Wij besluiten met de bekende overweging dat ook hier «vrijheid» vooral «verantwoordelijkheid» is.

Mijnheer de Voorzitter, we wezen erop in de commissie dat het niet-verplicht karakter van een Europees referendum als het ware gekoppeld aan een wel verplichte Europese verkiezing de verwarring bij de kiezer zeer groot zou maken. Rekening houdend met het eerder passief karakter van de «Europese kiezer», zal hij wellicht maar al te graag geloven dat hij eigenlijk niet verplicht is Europees te stemmen, omdat hij dat ergens gelezen of gehoord heeft.

Men zou dan wel eens het omgekeerd effect kunnen veroorzaken dan men voorhoudt na te streven. Met name zouden aldus velen zich wellicht willen ontmaken van de opkomstplicht door ofwel niet op te komen, ofwel niet te stemmen voor Europa.

Om al die redenen is het nu wel voldoende en afdoende bewezen dat de initiatiefnemers zich vergist hebben en zij er beter zouden aan doen hun voorstel in te trekken en zich aan te sluiten bij het voorstel van resolutie betreffende de Europese Unie en een grondwetgevend Europees Parlement, zoals het door de Kamer van volksvertegenwoordigers is goedgekeurd.

Onze fractie zal zich blijven verzetten om door middel van een wetsvoorstel een, zoals de Raad van State vaststelt, ongrondwettige volksraadpleging te institutionaliseren, en dan nog over een materie waarover allen het eens zijn.

Mijnheer de Voorzitter, wij willen onze medewerking niet verlenen aan de vergissing die de Senaat zou begaan indien een meerderheid zou volharden om, door het aannemen van dit wetsvoorstel, het beginsel van het algemeen stemrecht en de kiesplicht te ondergraven, en daardoor een ongrondwettige daad te verrichten. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer De Belder.

De heer De Belder. — Mijnheer de Voorzitter, mijn betoog zal kort zijn. Ik had immers reeds de gelegenheid te spreken tijdens de algemene beraadslaging donderdag 11 mei, toen wij minder talrijk waren dan nu en wij nog geen kennis hadden van het advies van de Raad van State over deze materie. Ik zal mijn standpunt op dit ogenblik van de werkzaamheden in drie punten resumeren.

Ten eerste herhaal ik dat ik behoor tot de ondertekenaars van het initiatief en dit om diverse redenen. Een eerste groep van redenen stamt uit het verleden en heeft te maken met de federalistische instelling die ik deel met de initiatiefnemer, de heer Dierickx, en met de andere medeondertekenaars. Een andere set van redenen heeft te maken met de toekomst en met de groeiende angst die men terecht moet hebben bij de analyse van aard en karakter van het democratisch deficit dat zich op het Europese niveau steeds meer aftekent.

De heer Tindemans, minister van Buitenlandse Betrekkingen, placht de Europese instellingen te vergelijken met een Oostenrijkse adelaar.

De ene kop moest de Europese Commissie voorstellen die de motor is van het communautaire gebeuren, die het initiatief neemt en die de Europese integratie steeds opnieuw bevordert. De andere kop stelde de Raad van ministers voor die de beslissingen treft. Met dit beeld illustreerde hij gewoonlijk jaren geleden voor zijn studenten de werking van de Europese instellingen.

Intussen let hij er wel op dat er nog een derde kop is bijgekomen, die van het Europees Parlement dat sedert de Europese Akte meer bevoegdheden heeft gekregen. Rekening houdend met de huidige kiescampagne zal hij weldra ruimte maken voor een vierde kop: steeds hardnekkiger wordt er gepleit voor een sociaal Europa en voor het geven van een kans aan werknemers en vakbonden om ook op het Europese niveau een rol te spelen. Deze vierde kop zou misschien de vorm kunnen krijgen van een soort geëvolueerd economisch en sociaal comité.

In ieder geval krijgt deze vierkoppige bemanning steeds meer af te rekenen met het fenomeen van het democratisch deficit. Het bestaan van dit fenomeen, en de heer Dierickx heeft het volkomen juist geanalyseerd, heb ik tijdens mijn vorig ambt en in de vuurlijn van de Europese integratie persoonlijk ondervonden.

Een tweede punt is dat ik hier anderzijds als nationaal mandataris een en ander heb bijgeleerd. In plaats van een Europees debat houden wij hier immers voor een groot deel een nationaal debat dat draait rond het referendum.

Welnu, over het fenomeen van het referendum wens ik het volgende te zeggen.

Eerst refereer ik aan de internationale vergelijkingen die hier zijn gemaakt. Er bestaat een groot verschil met landen zoals bijvoorbeeld Italië. Het referendum is daar in de Grondwet ingeschreven en de publieke opinie gaat er wel gemakkelijker mee om. Zij worden er overigens om de haverklap georganiseerd. De verwijzing naar Italië moet dus met de nodige *sfumature* of nuances worden opgevat.

In België heeft dit fenomeen te maken met zeer delicate toestanden die dadelijk gaan naar de kern van het wezen van dit land.

Ten tweede, de Volksunie is steeds gehecht geweest aan de verplichting tot stemmen. Ik stel vast dat in de teksten deze verplichting gevaarlijk wordt uitgehold wat op zich reeds een tweede reden is om reticent te gaan worden.

Ten derde werd hier vanavond reeds veel gesproken over de kwaliteit van de vragen die in het referendum zouden worden gesteld. Ik herinner mijn collega's nogmaals aan het bestaan

van een ontwerp van Europese grondwet. Zij werd indertijd opgesteld door de *ad hoc* parlementaire commissie van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal. Indien men de kiezer een pertinente vraag wil stellen moet het de volgende zijn: Is u het ermee eens dat dit ontwerp verder wordt afgestoofd? Waar meent u dat dit ontwerp niet meer actueel is en waar moet het veranderen?

Ook het gebrek aan overeenstemming over het begrip Europese Unie kwam reeds ter sprake. Ik kan niet weerstaan aan de bekoring even stil te blijven staan bij de vergelijking die de heer Dehousse heeft gemaakt.

Hij gebruikte het beeld van twee aspirant-echtelieden die op het ogenblik van hun jawoord ook niet tot in de details op de hoogte zijn van alle implicaties ervan. Het beeld dat de heer Dehousse gebruikte, is echter niet in alle opzichten gelukkig. Hij veronderstelt dat men tenminste reeds weet met welke partner men te maken heeft. Wij, anderzijds, bevinden ons nog in de toestand die door de heer Erdman is uiteengezet, namelijk dat de Belgische kiezer nog niet eens weet met welk soort Europese Unie hij eigenlijk zou kunnen scheep gaan.

De heer Erdman heeft uiteengezet dat er minstens een drietal mogelijkheden zijn, zoals de Unie waarvan sprake is in het verslag van minister Tindemans, de Unie van het rapport-Herman en die van Spinelli.

Als men de kiezer prioriteiten zou voorleggen en hem zou vragen of hij een rood en sociaal Europa wil of een groen Europa of een Europa der Economische en Monetaire Unie, of men zou hem vragen of hij de voorkeur geeft aan een defensiegemeenschap of, zoals de Volksuniefractie doet, of hij de voorrang geeft aan het Europa der volkeren, dan zou men nuttige vragen stellen, die men politiek kan gebruiken. Ze worden echter niet in overweging genomen en dus hebben de collega's, die van oordeel zijn dat een referendum zonder voorafgaande en grondige informatiecampagne grote risico's inhoudt, mijns inziens absoluut gelijk.

Zo merk ik in een van onze documenten over de Benelux-overeenkomst inzake grensoverschrijdende samenwerking, voorgesteld door de minister van Buitenlandse Betrekkingen en opgesteld door de specialisten, op dat er grote confusie bestaat over de instellingen. Men haalt de Raad van Europa van Straatsburg door elkaar met de Raad van ministers van de EEG of met de Europese Raad. Als alreeds de specialisten af en toe hulp nodig hebben, wat zal dan de arme kiezer daarvan wel begrijpen?

De kwestie van het gebrek aan vertrouwen in het Parlement is inherent in het referendum. Ik hoef er niet op te wijzen dat precies dit argument door de leden van de Europese Adviescommissie in de Kamer is gebruikt toen zij zich verzetten tegen het referendum. Ze vinden het een uitholling van de parlementaire bevoegdheden.

Het advies van de Raad van State bestaat, zoals eenieder hier heeft opgemerkt, uit twee grote delen. Een eerste is een historisch overzicht van alles wat met de geschiedenis in België van het referendum te maken heeft. Het gaat van 1893 over 1921 en de koningskwesitie, naar de periode dichterbij. De conclusie van het eerste gedeelte is dat wie argumenten wenst voor het referendum ze daarin vindt en dat wie argumenten zoekt tegen het referendum die eveneens daarin aantreft.

In het tweede gedeelte van het werk van de Raad van State staan echter de belangrijkste argumenten die verklaren waarom de Raad van State zich uiteindelijk tegen het referendum uitsprekt. Welnu, die tweede set van argumenten heeft te maken met het probleem van de ratificatie.

De leden zullen zich herinneren dat ik er in mijn uiteenzettingen in de commissie op gewezen heb dat de manier waarop de vraag over de ratificatie wordt gesteld in termen van het volkerenrecht, in feite een doodzonde is, of in ieder geval een flagrante overtreding. Men kan niet grondwetgevende bevoegdheid geven aan het Europees Parlement zonder het verdrag van de Europese Gemeenschap te veranderen. Dan komt artikel 68 van onze Grondwet op de proppen: alleen de Koning kan een verdrag, zoals het EEG-verdrag, veranderen of kan een gewijzigd

verdrag goedkeuren. Het verwondert mij dat men zo licht over dit fundamentele probleem is gegaan.

Tot daar enkele redenen die mij, als nationaal mandataris, ertoe aansporen heel voorzichtig met het instrument van het referendum om te springen.

De derde stap in mijn redenering is de volgende. Ik geef ter overweging dat het referendum in deze materie niet alleen zaligmakend is.

Er bestaat namelijk een alternatief om het doel te bereiken dat de heer Dierickx en zijn collega's wensen. De methode die ik aanprijst is minder spectaculair, is electoraal niet zo interessant en heeft ook niet de aspecten van een shocktherapie, maar ik vind ze wel veel efficiënter. Zij bestaat erin dat wij zelf de controle op de werkzaamheden van onze regering en van de Belgische delegaties in de EG-Ministerraden gevoelig verscherpen. Enkele voorbeelden mogen dit illustreren.

Wanneer wij, ten eerste, allemaal samen in dit Parlement enkele maanden geleden reeds de regering zouden hebben voorgesteld de 25^e zetel voor het Europees Parlement uit Denemarken te recupereren met wel voorbereide en geoliede diplomatieke onderhandelingen, dan zou de regering niet zo licht over deze zaak zijn gestapt.

Wij beschikken, ten tweede, niet eens over een eigen Senaatscommissie voor Europese Zaken wat erop wijst dat wij aan die problematiek geen prioriteit schenken. Vergelijk dit met wat gebeurt in Nederland waar geen enkel wetgevend initiatief dat te maken heeft met de problematiek van het Europees Witboek nog een parlementaire weg kan afleggen zonder eerst in de bevoegde parlementaire commissie te zijn besproken. Ik heb ook al eens aangetoond dat het Franse Parlement veel minder commissies heeft dan wij, maar in dat opzicht veel beter is georganiseerd.

Ik pleit niet voor een parlementaire commissie die werkt als een soort filter die telkens moet nagaan of wij niet een beetje te veel bevoegdheid afstaan aan de Europese instanties. Integendeel, het is niet een soort van *scrutinizing committee* zoals dat in Denemarken of in Groot-Brittannië bestaat dat ik op het oog heb.

Men zegt soms dat men dit soort van controle in de nationale parlementen langzamerhand kan doen wegebben omdat die controle ondertussen zou zijn toegenomen in het Europees Parlement.

Geachte collega's, ik ben zo vrij daaraan ten sterkste te twijfelen want het scenario dat zich afspeelt in het Europees Parlement is door iedereen gekend. De voorzitter van de Ministerraad wordt daar in de *question time* ondervraagd door de parlementsleden. Wanneer hem de vraag wordt gesteld hoe het komt dat, bijvoorbeeld, de raad-Transport, de Trevi-raad niet tot een beslissing zijn gekomen, dan antwoordt het voorzitterschap steevast: dat komt omdat er geen unanimité was. Wanneer de parlementsleden dan vragen welke delegatie zich heeft verzet tegen het voorstel van de commissie en waarom zij dit heeft gedaan, dan zegt die voorzitter weer steevast: dat kan ik jullie niet vertellen omdat ik daarmee mijn bevoegdheid zou overschrijden. Zo zit men voortdurend in dezelfde patsituatie. Waar sommige nationale parlementsleden dus denken dat wij de controle op de nationale regeringen in Straatsburg hebben verscherpt zeggen in Straatsburg onze collega's-parlementsleden ons bij herhaling dat dit onze taak is in de nationale parlementen.

Ik kan daarvan een voorbeeld geven. Zo zie ik niet, mijnheer de Voorzitter, dat wij onze minister van Buitenlandse Betrekkingen zouden hebben ondervraagd over wat hij vandaag aan het doen is in de Raad van ministers die op dit ogenblik bijeenkomt te Brussel waar onder andere over de betrekkingen met Israël wordt gesproken, om maar één voorbeeld aan te halen, maar waar ook het dossier ter sprake is van het stemrecht van EG-onderdanen voor de gemeenteraadsverkiezingen. Dat dossier ligt ons nochtans na aan het hart. Ik weet dus niet welke parlementaire controle momenteel op onze Belgische delegatie op dat stuk wordt uitgeoefend.

Het alternatief dat ik bepleit, lijkt mij in ieder geval, met of zonder referendum, de moeite waard om te worden besproken.

Het is minder spectaculair, maar het dwingt er ons toe zelf ons werk te doen en de politieke verantwoordelijkheid niet af te wentelen op de publieke opinie die dus met onze machteloosheid zal opgescheept zitten.

Tot slot wil ik erop wijzen dat ik dus wel veel sympathie heb voor de bezorgdheid van de indieners van dit wetsvoorstel. De Volksuniefractie is echter tegen het organiseren van een referendum omdat zij het beschouwt als een verkeerd instrument om het beoogde objectief te bereiken. Zij keert zich tegen het misbruik dat van dit instrument wordt gemaakt. Ik sluit mij daarbij aan: Vlaanderen is mij immers te lief en Europa te duurbaar. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Dierickx.

De heer Dierickx. — Mijnheer de Voorzitter, eerst wil ik een woordje richten tot de sympathieke medeondertekenaar, de heer De Belder, die in alle eerlijkheid heeft gezegd waarom hij zich van ons moest afwenden.

De heer De Belder heeft er op gewezen dat het voor het nationaal Parlement moeilijk is om controle uit te oefenen op de Europese Raad van ministers. De minister die ons in die Raad, het wetgevend orgaan van de Europese Gemeenschap, vertegenwoordigt is immers niet eens verplicht te zeggen hoe hij in de geheime vergadering heeft gestemd.

Er is nog iets anders, mijnheer De Belder. Zelfs indien alle nationale parlementen zouden kunnen doen wat u wenst, bestaat er nog geen federale democratie. Als theoreticus van het federalisme weet u dat zeer goed. Het is niet omdat ministers in alle nationale parlementen kunnen worden geïnterpelleerd over hun Europese politiek dat wij mogen spreken van een federale democratie.

Mijnheer de Voorzitter, sommigen zijn van oordeel dat dit debat geen goed debat is. Ik zou echter durven beweren dat het een heel goed debat is. Ik vroeg daarstraks aan iemand die dit huis sinds jaren kent, wat hij vond van dit debat. Hij zei me dat dit «nog eens een debat was zoals in de oude tijd».

Voor- en tegenstanders van dit wetsvoorstel hebben interessante dingen gezegd. Er werd trouwens niet alleen in dit huis interessant gediscussieerd, wij hebben ook een interessant debat uitgelokt in de geschreven pers. Er werd veel geschreven over deze zaak en ik kan u zelfs vertellen dat men in het buitenland een beetje jaloers is omdat hier zulk een debat kan plaatsvinden. Onze Italiaanse vrienden hebben weliswaar om het referendum te organiseren een *ad hoc* wijziging van hun Grondwet goedgekeurd. Dit gebeurde op kortere tijd dan bij ons in vijf stemmingen. Ze zijn er echter niet, zoals wij, in geslaagd in de publieke opinie een groot debat te ontketenen over de zin van een democratisch Europa. Als parlementsleden die niet alleen wetten maken, maar ook politiek educatief werk moeten verrichten voor de toekomst, kunnen wij niet ontevreden zijn.

Velen zullen zich afvragen waarom groenen ijveren voor een Europese open democratie terwijl wij toch voor kleinschaligheid zijn. Ik heb onlangs een mooie formule gehoord en die luidt: «In deze kleiner wordende wereld, die door meerdere vernietigingsprocessen wordt bedreigd, is er geen harmonie met de natuur en met de aarde mogelijk, als er geen harmonie is tussen de mensen, de naties en de Staten.» De Europese democratie biedt de mogelijkheid om een model te ontwerpen voor de wereld die hunkert naar meer harmonie, naar vrede en sociale rechtvaardigheid.

Men heeft ons verweten dat de referendumvraag die in de commissie werd geformuleerd, moeilijk is, te moeilijk voor onze medeburgers. Zij was echter niet te moeilijk voor de Italianen.

De heer Erdman. — De Italianen heeft men andere vragen gesteld, maar dat was vroeger.

De heer Dierickx. — Onze vraag is een kopie van de Italiaanse.

De heer Luyten. — Ik ken Machiavelli al langer.

De heer Erdman. — De Italianen waren getraind om te antwoorden.

De heer Dierickx. — Ik voeg eraan toe dat wij onze medeburgers niet onderschatten als wij hun onze belastingformulieren toesturen. Dan zijn ze intelligent genoeg, dan kunnen zij informatie inwinnen. De vraag van het referendum is een duidelijke vraag, die kan worden toegelicht door de media, als dat nodig is. Als wij tijdens de verkiezingen aan onze mensen vragen een vergelijking te maken tussen alle partijprogramma's, een synthese te maken van een hele legislatuur en dan te stemmen voor één partij, dit wil zeggen, tegen alle andere, dan achten wij onze medeburgers wel verstandig genoeg. Om echter te antwoorden op de vraag of het Europese Parlement een echt parlement moet worden of een parloir moet blijven, daarvoor zijn onze mensen plotseling niet verstandig genoeg.

De heer Seeuws. — Mijnheer Dierickx, met ons parlementair systeem hebben wij de bevolking kunnen uitleggen wat onze standpunten zijn in verband met de belastingen en de belastinghervorming. Gaat u morgen een referendum houden om de burgers te vragen of zij nog belastingen willen betalen?

De heer Dierickx. — Mijnheer Seeuws, ik heb u laten spreken, wilt u mij dan ook laten spreken? De tijd gaat voorbij en ik weet dat u tijd wil winnen.

De heer Moens. — Antwoorden met ja of nee, zoals in het voorstel.

De heer Dierickx. — Wat de minister van Binnenlandse Zaken heeft gezegd, is zorgbarend. Als een vertegenwoordiger van de uitvoerende macht dit soort argumenten kan en mag gebruiken tegenover de wetgevende macht, kan ik enkel zeggen dat dit zorgwekkend is. Ik wens dat de minister van Binnenlandse Zaken, die ik als leider van de oppositie in de Kamer heb bewonderd, nu aan onze kant zou staan. Hij zou nogal donderen tegen een regering die het Parlement op deze manier zou willen schaakmat zitten.

De heer Tobback, minister van Binnenlandse Zaken, van de Modernisering van de Openbare Diensten, en van de Nationale Wetenschappelijke en Culturele Instellingen. — Mijnheer Dierickx, ik heb mij altijd onthouden van « donderstandpunten ».

De heer Dierickx. — Ik weet dat de minister van doeltreffendheid houdt en waarschijnlijk heeft hij nu reeds aan zijn diensten gezegd zich op alle eventualiteiten voor te bereiden. Het zou immers kunnen dat het Parlement, niet alleen de Senaat, maar ook de Kamer, toch beslist het referendum te houden. Dan zullen de diensten, zoals mevrouw Herman reeds heeft gezegd, een paar overuren moeten doen, omdat het Parlement « jammer genoeg » een beslissing heeft genomen.

Tijdens het debat werd de vraag gesteld wat een « Europese Unie » is.

De belangrijkste vraag die wordt gesteld is heel eenvoudig. Moet het ontwerp van Grondwet voor de Verenigde Staten van Europa worden uitgewerkt door de rechtstreeks verkozen Europese parlementsleden of door de « Coreper » (*Le comité des représentants permanents*), het comité van permanente vertegenwoordigers, de diplomaten, de hoge ambtenaren en de technocraten?

Moet die Grondwet worden gemaakt in een open vergadering, in aanwezigheid van meerderheid en oppositie, de pers en de publieke opinie of achter gesloten deuren door ministers en diplomaten? Dat is een duidelijke vraag waarop alleen met ja of neen kan worden geantwoord.

In dit ontwerp van Grondwet zal worden bepaald wie tot de Europese Gemeenschap behoort, welke de competenties zijn, hoe de beslissingen in de Europese Gemeenschap moeten worden getroffen.

In de loop van het debat, in de pers en in het Parlement, werd vaak de vraag gesteld: wat weet de burger over het Europees Parlement?

Collega's, wij bouwen aan een Europese democratie, een democratie van een speciale soort. Het wordt een meertalige, multiculturele, democratische federale gemeenschap.

Wij, Belgen, weten hoe delicaat zo een aangelegenheid is. De opbouw van een meertalige en multiculturele federatie is een staatkundig gebeuren waarbij de burgers moeten worden betrokken in de diverse fasen van het eenmakingsproces.

Wij mogen Europa niet maken zoals wij België hebben gemaakt in 1830-1831. Als de burgers er niet bij worden betrokken krijgen we situaties zoals in de Sovjetunie of in Joegoslavië waar men de burgers niet heeft betrokken bij de moeilijke operatie, de vorming van meertalige Staten.

Ik lees een pijnlijke zin voor uit het uitstekende verslag van de heer Henneuse: « Een lid, verwijzend naar het weinig ontwikkelde politiek bewustzijn van de bevolking, denkt dat enkel de kenners zullen kunnen beseffen wat het belang is van de gestelde vraag. »

Zullen wij toegeven dat wij als democraten geen vertrouwen hebben in het begrips- en het beoordelingsvermogen van onze medeburgers?

De heer Seeuws. — Niet als u ze met ja of neen laat antwoorden.

De heer Dierickx. — Mijnheer Seeuws, de democratie waarvoor uw gedachtenstroming heeft gepleit en gestreden, onder meer voor algemeen stemrecht, gaat uit van de idee, het geloof en het vertrouwen dat alle burgers zich een mening kunnen vormen. Nu durft u beweren dat de burgers geen mening kunnen vormen over de democratie zelf.

De heer Seeuws. — U verdraait de zaken, mijnheer Dierickx. De burgers moeten antwoorden met ja of neen op een vraag.

De heer Dierickx. — Ik beweer dat er een aantal vragen zijn waarop men met ja of neen kan antwoorden. Zo konden de Oostenrijkers alleen met ja of neen antwoorden op de vraag of de kerncentrale van Zwentendorf, die er al stond, al dan niet in werking moest treden. De vraag is of de rechtstreeks verkozen Europese parlementsleden een ontwerp van Grondwet mogen opstellen dat daarna moet worden goedgekeurd door de bevoegde instanties van de verscheidene Staten. Is dit de taak van de Parlementsleden of van de diplomaten en hoge ambtenaren? Die vraag kan alleen maar met ja of neen worden beantwoord.

De heer Wyninckx. — Maar u zou die vraag toch duidelijker moeten formuleren.

De heer Dierickx. — Dat zullen we dan samen proberen te doen.

De heer Wyninckx. — Voor een volgende keer.

De heer Dierickx. — Velen hebben hier uitvoerig over het advies van de Raad van State gesproken. Wij vinden het normaal dat het Parlement beslist hoorzittingen te organiseren, onderzoekscommissies op te richten, specialisten te consulteren, vakbondsleders, dokters, apothekers. Waarom mogen wij dan niet de mannen en de vrouwen van ons land om advies vragen?

De heer Erdman. — Om wat te doen?

De heer Dierickx. — Daar kom ik straks op terug, mijnheer Erdman. U maakt zich te veel zorgen. Vele Europese landen hebben het consultatief of decisief referendum in hun Grondwet ingeschreven. Vele van die landen worden geleid door politieke leiders die tot uw gedachtenstroming behoren, mijnheer Erdman. Staat de democratie op het spel in die landen?

De heer Erdman. — Hebt u de resultaten van die referenda gezien?

De heer Dierickx. — Ik heb die referenda bestudeerd. Ik heb daar een nota over gemaakt.

Ik weet ook wat de Zwitsers denken over hun referendair systeem. Wat de heer Seeuws zegt is gedeeltelijk waar.

De heer Wyninckx. — Wat u zegt is ook gedeeltelijk waar.

De heer Dierickx. — De Zwitsers die hun referendair systeem beleven — dat is voor mij niet «het» model — maken interessante distincties. Zij weten bijvoorbeeld dat het referendum in de kantons of op nationaal niveau een democratisch wapen kan zijn in handen van minderheden. Zij maken het onderscheid tussen een *Erfolg* en een *Achtungserfolg*. Als in een referendum een bepaalde groep geen meerderheid haalt, maar 30 of 40 pct., is dit een *Achtungserfolg* waarmee rekening wordt gehouden. Een referendum is dus een vorm van inspraak ook voor de minderheid. Ook dat is een aspect van het probleem.

Ik vind het een goede zaak dat we vandaag in ons Parlement zo grondig kunnen discussiëren over de manier waarop we de bevolking bij de besluitvorming kunnen betrekken. Dit gebeurt weinig.

Nu wil ik nog iets rechtzetten. Hier werd voortdurend gesproken over de resolutie-Van Wambeke. Die resolutie is in de Kamer ingediend en werd geamendeerd door mevrouw Corbisier, mevrouw Vogels en de heer Simons. Zoals u weet heeft de adviescommissie voor Europese aangelegenheden eenparig gestemd tegen de twee alinea's die stelden dat het referendum overbodig was. De Kamer staat dus niet zo negatief tegenover het referendum. De resolutie-Van Wambeke werd na deze amendering eenstemmig aanvaard door de plenaire Kamer.

De heer Erdman. — Nu interpreteert u toch, mijnheer Dierickx.

De heer Dierickx. — Dan moet u eens de teksten van de Kamer lezen, mijnheer Erdman. Die laten aan duidelijkheid niets te wensen over.

De heer Erdman. — Indien men iets niet zegt, wil dat volgens u dus zeggen dat men ervoor is.

De heer Moens. — Dat is toch een sofisme.

De heer Dierickx. — Indien men in de Kamer de twee alinea's met betrekking tot het «overbodig» zijn van het referendum, heeft laten wegvallen, betekent dit toch dat er in de commissie van de Kamer een verandering van mening heeft plaatsgehad.

In de loop van het debat werd uitgelegd dat men moet oppassen met een referendum, omdat de groepen die beschikken over de grote financiële middelen, steeds gelijk zouden halen. Dit is niet waar. Indien alleen de groepen die beschikken over grote financiële middelen, het zouden halen in verkiezingen en referenda, dan zouden sommige resultaten nooit zijn gehaald. Ik kan hiervan genoeg voorbeelden aanhalen, maar ik wil het kort houden.

Men zegt ook dat referenda door sterke regeringen gebruikt worden als plebisciet. Dit gaat hier helemaal niet op, want het voorgestelde referendum beoogt enkel de versterking van de parlementaire democratie.

Men zegt ook dat een referendum niet flexibel is. Ik wil ter zake een vergelijking maken met de verkiezingen. In alle partijen vinden wij goede mensen en goede ideeën. Toch zijn wij bij de verkiezingen verplicht te stemmen voor één partij en dus tegen alle andere. Indien men nu een vraag isoleert in een referendum, dan maakt zo een referendum de democratie toch juist flexibel.

Ann. parl. Sénat de Belgique — Session ordinaire 1988-1989
Parlem. Hand. Belgische Senaat — Gewone zitting 1988-1989

Ik kom nu tot mijn voorlaatste opmerking. Er wordt gezegd, onder andere door de voorzitter van de SP, dat het voorgestelde referendum niet nodig is, omdat iedereen het eens is over het te geven antwoord. Geloven wij dat de nationale regeringen echt een open Europees Parlement wensen met wetgevende en grondwetgevende macht? Willen de nationale regeringen echt macht afstaan aan het Europees Parlement en hun eigen macht inkrimpen? Sinds het Congres van Den Haag in 1948 spreken de gewone mensen zich in opiniepeilingen massaal uit voor de democratische eenmaking van Europa. Wat hebben de nationale regeringen met dit verlangen gedaan? Wij weten allen dat Margaret Thatcher gekant is tegen de Europese democratie, maar zeggen de andere Europese regeringsleiders wel wat zij werkelijk denken? Willen alle belangengroepen en alle gevestigde nationale machten waarlijk een democratisch Europa? Zijn de nationale partijen bereid zich te integreren in Europese partijen? De nationale en multinationale ondernemingen willen wel de eenmaking van de Europese markt, maar hebben helemaal geen boodschap aan een Europese democratie of aan een Europese sociale wetgeving.

Mijnheer de Voorzitter, tot slot wil ik een vergelijking maken tussen wat gebeurt in ons Parlement en wat geregeld gebeurt in het Europees Parlement. Ik heb jaren geleden voor een universiteit een studie gemaakt over de totstandkoming in 1961 van de zogenaamde Europese antikartelwetgeving. Toen werd het Parlement nog niet rechtstreeks verkozen. Ik heb de debatten betreffende het zogenaamde reglement 17 in het Europees Parlement grondig bestudeerd. In die debatten lamenteerden de Europese Parlementsleden voortdurend. Zij smeekten de Minister-raad en de Europese Commissie als het ware toch een beetje rekening te houden met het Europees Parlement. Ook nu is dit nog het geval.

Sinds de eenheidsakte mogen de Europese Parlementsleden ontwerpen van richtlijnen amenderen. Wat horen wij nu? Ofwel zijn er klachten omdat de Europese Ministerraad geen rekening houdt met de in het Europees Parlement goedgekeurde amendementen, ofwel zijn er triomfkreten omdat de Ministerraad wel eens heeft rekening willen houden met amendementen ingediend en goedgekeurd door de meerderheid van het Europees Parlement.

Er is een parallellisme met wat hier gebeurt, als ik onze minister van Binnenlandse Zaken hoor reageren. Wij moeten hem vragen om, als het hem belijft, wanneer wij straks een meerderheid vinden in Kamer en Senaat om het wetsvoorstel aan te nemen, ons misschien het plezier te doen om een extra inspanning te leveren en een rekord te kloppen van snelheid en efficiëntie om de beslissing van het Parlement, waar het mee bezig is sinds december, uit te voeren. Het voorstel werd besproken in de fracties en in de partijbureaus, ook in het partijbureau van minister Tobback. Ik heb daarover de briefwisseling met de heer Wyninckx gezien die zei dat het probleem zo belangrijk was dat het in het partijbureau moest worden besproken, wat ook is gebeurd. Dat men dus niet zegge dat het Parlement op het laatste ogenblik met de zaak voor de dag komt.

Ik weet dat onze minister van Binnenlandse Zaken vlug, loyaal en efficiënt kan zijn. Wij hopen dat hij ons niet zal willen schakmat zetten met de argumenten die hij de commissie heeft voorgelegd. Ik heb hem gekend als een groot en welsprekend oppositieleider. Ik zou hem momenteel graag aan de kant zien van degenen die het wetsvoorstel verdedigen. De SP heeft daarstraks gezegd dat zij aan de verwezenlijking van dit wetsvoorstel haar medewerking niet zal verlenen. De SP heeft het recht dit te zeggen. De minister van Binnenlandse Zaken heeft dit recht niet. (*Applaus.*)

De heer Wyninckx. — Mijnheer de Voorzitter, zouden wij de vergadering niet even schorsen om iets te eten?

De Voorzitter. — Wij hadden het voornemen voort te gaan met de bespreking, mijnheer Wyninckx. Er is nog heel wat werk te doen.

De heer Luyten. — Mijnheer de Voorzitter, ik vind dat degenen die voor één keer eens aanwezig zijn en de spoedbespreking hebben geëist, nu maar wat langer moeten blijven. *(Applaus.)*

De heer Wyninckx. — Zeer juist!

De Voorzitter. — Is het de wens van de vergadering dat wij even schorsen? *(Instemming.)*

Dan beginnen wij de avondvergadering stipt om 20 uur, met het antwoord van de minister van Binnenlandse Zaken.

ONTWERPEN VAN WET — PROJETS DE LOI

Indiening — Dépôt

De Voorzitter. — De regering heeft de volgende ontwerpen van wet ingediend:

1° Houdende de begroting van het ministerie van Verkeerswezen voor het begrotingsjaar 1989;

Le gouvernement a déposé les projets de loi ci-après:

1° Contenant le budget du ministère des Communications pour l'année budgétaire 1989;

— Verwezen naar de commissie voor de Infrastructuur.

Renvoyé à la commission de l'Infrastructure.

2° Houdende de begroting van het ministerie van Sociale Voorzorg voor het begrotingsjaar 1989;

2° Contenant le budget du ministère de la Prévoyance sociale pour l'année budgétaire 1989;

— Verwezen naar de commissie voor de Sociale Aangelegenheden.

Renvoyé à la commission des Affaires sociales.

VOORSTELLEN VAN WET — PROPOSITIONS DE LOI

Indiening — Dépôt

De Voorzitter. — De volgende voorstellen van wet werden ingediend:

1° Door de dames Harnie en Aelvoet, houdende bijzondere regelingen inzake de beëindiging van de arbeidsovereenkomst van werknemers die een syndicaal mandaat uitoefenen;

Les propositions de loi ci-après ont été déposées:

1° Par Mmes Harnie et Aelvoet, portant des règles particulières concernant la résiliation du contrat de travail des travailleurs salariés exerçant un mandat syndical;

2° Door de heer Peeters:

a) Tot aanvulling van de voorafgaande titel van het Wetboek van strafvordering;

b) Tot aanvulling van het Wetboek van strafvordering;

2° Par M. Peeters:

a) Complétant le titre préliminaire du Code de procédure pénale;

b) Complétant le Code d'instruction criminelle;

3° Door de heren Lallemand en Spitaels, betreffende de raadpleging van de gemeentebewoiking.

3° Par MM. Lallemand et Spitaels, sur la consultation populaire des habitants des communes.

Deze voorstellen van wet zullen worden vertaald, gedrukt en rondgedeeld.

Ces propositions de loi seront traduites, imprimées et distribuées.

Er zal later over hun inoverwegingneming worden beslist.

Il sera statué ultérieurement sur leur prise en considération.

INTERPELLATIE — INTERPELLATION

Verzoek — Demande

De Voorzitter. — De heer Geeraerts wenst de Vice-Eerste minister en minister van Economische Zaken en het Plan en de staatssecretaris voor Energie te interpellieren over « het nucleair passief en de lastenverdeling tussen overheid en betrokken privémaatschappijen ».

M. Geeraerts désire interpellier le Vice-Premier ministre et ministre des Affaires économiques et du Plan et le secrétaire d'Etat à l'Energie sur « le passif nucléaire et la répartition des charges entre les pouvoirs publics et les sociétés privées intéressées ».

De datum van die interpellatie zal later worden bepaald.

La date de cette interpellation sera fixée ultérieurement.

Wij zetten onze werkzaamheden vanavond te 20 uur voort.

Nous poursuivrons nos travaux ce soir à 20 heures.

De vergadering is gesloten.

La séance est levée.

(De vergadering wordt gesloten te 19 h 30 m.)

(La séance est levée à 19 h 30 m.)